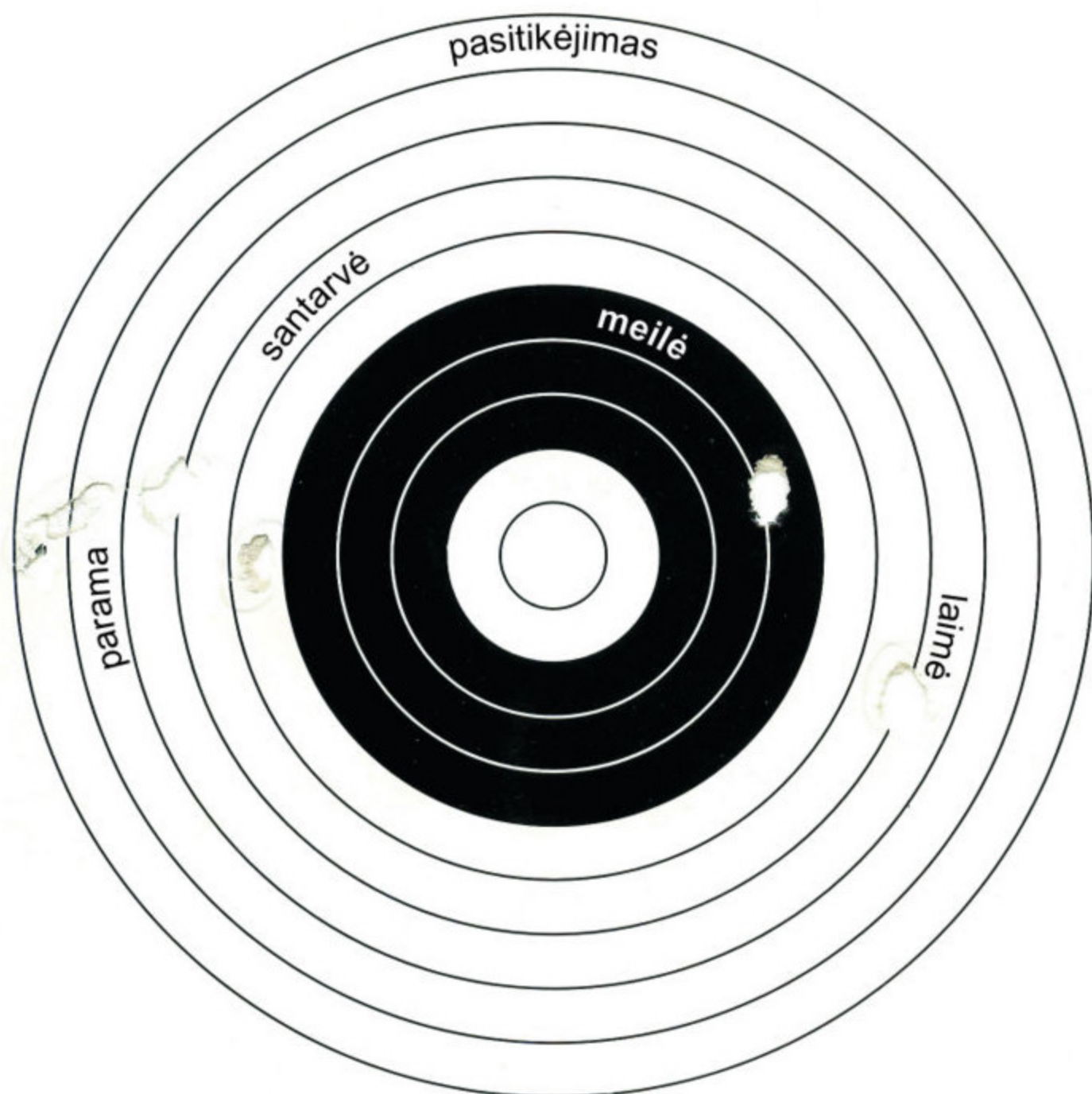

METODINĖS REKOMENDACIJOS

skirtos Krizių centrų,
atsakančių į nemokamos pagalbos
linijos skambučius,
darbuotojų ir savanorių komandoms

kaip dirbti su smurto šeimoje aukomis ir jų aplinka.

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ PRIEŽIŪROS DEPARTAMENTAS
prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

**Metodinės rekomendacijos skirtos krizių centrų, atsakančių į
nemokamos pagalbos linijos skambučius, darbuotojų ir
savanorių komandoms**

Leidinio autoriai:
Lilija Vasiliauskienė
Vilniaus moterų namai

Marina Zablockytė
Vilniaus moterų namai

Rita Kriugždaitė
Kauno apskrities moterų krizių centras

TURINYS

IVADAS	2
I. Smurto prieš moteris šeimoje samprata	4
II. Specializuotos pagalbos sąvoka	6
III. Specializuotos pagalbos teikimas krizių centruose, atsakančiuose į nemokamos pagalbos linijos skambučius	7
IV. Krizių centrų, atsakančių į nemokamos pagalbos linijos skambučius, konsultančių rengimas	9
V. Krizių centrų, atsakančių į nemokamos pagalbos linijos skambučius, misija	10
VI. Telefoninio konsultavimo specifika	11
VII. Krizių centrų, atsakančių į nemokamos pagalbos linijos skambučius, klientai	14
VIII. Psichologinis konsultavimas	15
IX. Socialinis konsultavimas	20
X. Teisinė pagalba	23
LITERATŪRA	32
PRIEDAI.....	33

Įvadas

Smurtą prieš moteris šeimoje pasaulio bendruomenė traktuoja kaip moters žmogaus teisių pažeidimą, darantį niekinėmis visas kitas moters žmogaus ir pilietės teises¹. Ši socialinė blogybė turi taip pat ir ekonominę išraišką. Smurto kaštai visuomenei yra didžiuliai. Šveicarų ekspertai apskaičiavo, kad smurtas prieš moteris šeimoje kainuoja valstybei 400 milijonų Šveicarijos frankų per metus². Panašūs rezultatai gauti ir kitose Europos šalyse – Suomijoje, Didžiojoje Britanijoje ir kitur. Lietuvoje tokių tyrimų kol kas nėra.

Istoriškai būtent feministinis moterų judėjimas atkreipė visuomenės dėmesį į smurto prieš moteris visuomenėje ir šeimoje problemą bei parodė jos vietą tarp kitų socialinių ir politinių reiškinių. Iškeldamas ir tirdamas smurto problemą, feminizmas parodė, kad „tai, kas buvo laikoma asmeniška, iš tikrųjų yra politiška“, kitaip tariant, smurtą šeimoje patiria ne pavienės moterys, dargi „nusipelnančios“ savo partnerių rūsties, o moterys kaip socialinė grupė – visų amžiaus tarpsnių, tautybių, išsilavinimo, socialinių bei ekonominių sluoksnių moterys. Buvo įrodyta, kad tradicinis „individualizuojantis“ duomenų apie moteris, šeimas ir lyčių tarpusavio santykius šeimose pateikimas greičiau nuslepia, negu parodo tikrąją moterų padėtį ir patiriamus sunkumus. Reikia pastebėti, kad tarptautinis moterų judėjimas turėjo lemiamos įtakos ir tarpvyriausybiniam susitarimams, tarptautinių teisės aktų, įpareigojančių valstybes įveikti smurtą prieš moteris, atsiradimui: visos šios srities iniciatyvos, nuo specialių Apsaugos nuo smurto įstatymų priėmimo iki specializuotos pagalbos teikimo, atsirado kryptingų, suderintų moterų organizacijų pastangų dėka³. Tarptautinė geroji praktika leidžia vienareikšmiškai teigti, kad geriausiai šios asmenų grupės poreikius atspindi bei efektyviausiai pagalbą jai suteikia būtent nevyriausybinių moterų organizacijos, teikiančios **specializuotą kompleksinę pagalbą bei realizuojančios moterų įgalinimo strategiją**⁴.

Moterų judėjimo Lietuvoje bei krizių centrų kūrimosi istorija panaši į kitų šalių, nes problemos, su kuriomis susiduria viso pasaulio moterys, panašios. Smurtą prieš moteris, čia, kaip ir bet kur pasaulyje, sąlygoja ir palaiko nelygi moterų ir vyrų padėtis visuomenėje, nevienodai prieinama valdžia ir resursai, socialinių nuostatų visuma bei giliai įsišakniję lyčių vaidmenų stereotipai⁵. Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis, **smurtaujama kas trečioje Lietuvos šeimoje**. 63,3 % suaugusių moterų apklausų metu pareiškia, kad yra patyrusios vyrų fizinį ar seksualinį smurtą arba joms buvo grasinta. Apie patį baisiausią smurtinį išpuolį policijai pranešė 10,6 % nukentėjusiųjų (Purvanekienė, 1998)⁶. Didelis šio nusikaltimo latentiskumas arba tai, kad nenoriai pranešama apie juos teisėsaugai, aiškinamas visų pirma pagalbos aukoms stygiumi: moterys neskuba viešinti patiriamo smurto, jei nesitiki gauti pagalbos. Netobuli įstatymai, institucijų darbo ypatybės taip pat turi neigiamos įtakos.

Pirmasis Krizių centras su telefonine tarnyba Lietuvoje buvo įkurtas Vilniuje 1996 metais visuomeninės organizacijos Vilniaus moterų namai, gavus finansinę bei metodinę pagalbą iš Šiaurės

¹ Jungtinių Tautų smurto prieš moteris panaikinimo deklaracija (*UN Declaration on the elimination of violence against women*), Niujorkas, 1993 m. (išversta – Vilniaus moterų namai, 1995 m.); Pekino deklaracija ir Pekino veiksmų platforma, priimta IV Pasaulinėje konferencijoje moterų klausimais (Pekinas, 1995 m. rugsėjo 4–15 d.).

² *Rosa Logar Stopping the perpetrator – The new Domestic Violence Bill and the work of the Intervention Centres in Austria, Domestic Abuse Intervention Program*, Viena, 2004.

³ Žr. ten pat. „Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje“, mokslinis darbas, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, „Deiva“, Vilnius, 1999 m.

⁴ *CAHRV Agencies and evaluation of good practice: Domestic violence, rape and Sexual assault, Final report, Compiled by Prof. Jalna Hanmer, University of Sunderland (UK), Daniela Gloor and Hanna Meier, Social Insight, Zurich*, 2006.

⁵ Jungtinių Tautų konvencija „Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“, „Valstybės žinios“, 1996-03-08, Nr. 21-549.

⁶ Įvairių tyrimų rinkinys „Smurtas prieš moteris Lietuvoje“, Moterų informacijos centras, „Daniellius“, Vilnius, 1999 m.

šalių, pirmiausia, Norvegijos ir Danijos. Tai pirmasis Krizių centras, teikiantis kompleksinę specializuotą pagalbą smurtą patyrusioms moterims ne tik Lietuvoje, bet ir trijose Baltijos šalyse⁷.

⁷ „Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje“, mokslinis darbas, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, „Deiva“, Vilnius, 1999 m.

I. Smurto prieš moteris šeimoje samprata

Smurtas prieš moteris šeimoje: kas slypi už šių žodžių? Tenka konstatuoti, jog smurto šeimoje problema Lietuvos visuomenės nepakankamai gerai suvokiama. **Būtina žinoti, kad iš 100 smurto šeimoje atvejų, 98 atvejais prieš moterį ir vaikus smurtauja vyras**⁸. Jei šioje situacijoje moteris ir vyrus sulyginame, tai ne atskleidžiame, o nuslepame tikrąją smurto prieš moteris šeimoje esmę. Šioje situacijoje laikytis „neutralios pozicijos“ reikštų paremti smurtautoją. Dėl šios priežasties nerekomenduojama vartoti sąvokos „šeiminis smurtas“; tarptautinės organizacijos rekomenduoja šį reiškinį aiškiai įvardinti „vyrų smurtas prieš moteris šeimoje ir artimoje aplinkoje“ arba „su lytimi susijęs smurtas“ (*Gender based violence*, angl.)⁹.

Vyrų smurtas prieš moteris gali būti teisingai suprantamas tik žvelgiant į jį per lyčių tarpusavio santykių prizmę. Smurtinis santykis tai toks valdžios ir galios santykių modelis, susiklostantis šeimoje ar partnerystėje, kai vienas sutuoktinių (vyras) įtvirtina savo valdžią ir kontrolę kitam (moteriai), atimdamas iš jo galią savarankiškai priimti sprendimus, valdyti turtą ir disponuoti ištekliais. Lyčių vaidmenų stereotipai bei konservatyvios patriarchalinės visuomenės nuostatos sukuria ir palaiko palankią terpę smurtui atsirasti bei tarpti. Turime pasiekti visuotinio nepakantumo smurtui, kelti į viešumą bei vertinti visus smurto prieš moteris šeimoje atvejus, kad jie nebūtų toleruojami ar nebaudžiamai tęstųsi.

Nemažiau svarbu atsiminti, kad **smurtas prieš moteris šeimoje yra ne tiek socialinė, kiek žmogaus teisių pažeidimo problema, taigi ir ne privataus asmens, bet valstybės reikalas, ne „šeimyniniai ginčai“, o nusikaltimas, persekiojamas ir baudžiamas įstatymu. Kaip ir bet kurių kitų, šios rūšies nusikaltimų prevencija ir užkardymas yra valstybės bei jos institucijų kompetencijos, jų veiklos efektyvumo klausimas.**

1993-iaisiais Vienoje įvykusi JTO Pasaulinė žmogaus teisių konferencija paskelbė moters teisių įtvirtinimą prioritetine žmogaus teisių problematikos sritimi, o smurtą prieš moteris šeimoje – žmogaus teisių pažeidimu¹⁰. Nuo to laiko priimta daugybė tarptautinių teisės aktų, įpareigojančių valstybes imtis visų būtinų priemonių užtikrinant moterų teisių apsaugą, visų pirma, teisę būti apsaugotoms nuo smurto šeimoje ir artimoje aplinkoje¹¹. Mūsų valstybė taip pat yra įsipareigojusi užtikrinti žmogaus teisių apsaugą ir vienodas jų įtvirtinimo sąlygas abiejų lyčių savo piliečiams, taigi ir efektyviai apginti kiekvienos moters teisę jaustis saugiai savo namuose¹².

Smurto ratas. Smurtas šeimoje vyksta pagal tam tikrą modelį. Pradžioje moteris žeminama, kritikuojama dėl rengimosi stiliaus, manierų, sergančių vaikų. Kalbos, kritika palaiptams perauga į veiksmus, kurie moteriai suteikia fizinio ir emocinio skausmo. Smurtas šeimoje vyksta ratu, iš kurio ištrūkti turime padėti moteriai. Todėl paslaugų teikėjams svarbu ne tik atpažinti smurtą patyrusias moteris, bet žinoti smurto etapus bei jiems būdingus požymius.

Smurto ratas (1 pav.) pasireiškia trimis etapais:

1. Įtampos augimo.
2. Smurto proveržio.

⁸ Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija, Žin., 2006, Nr. 144-5474.

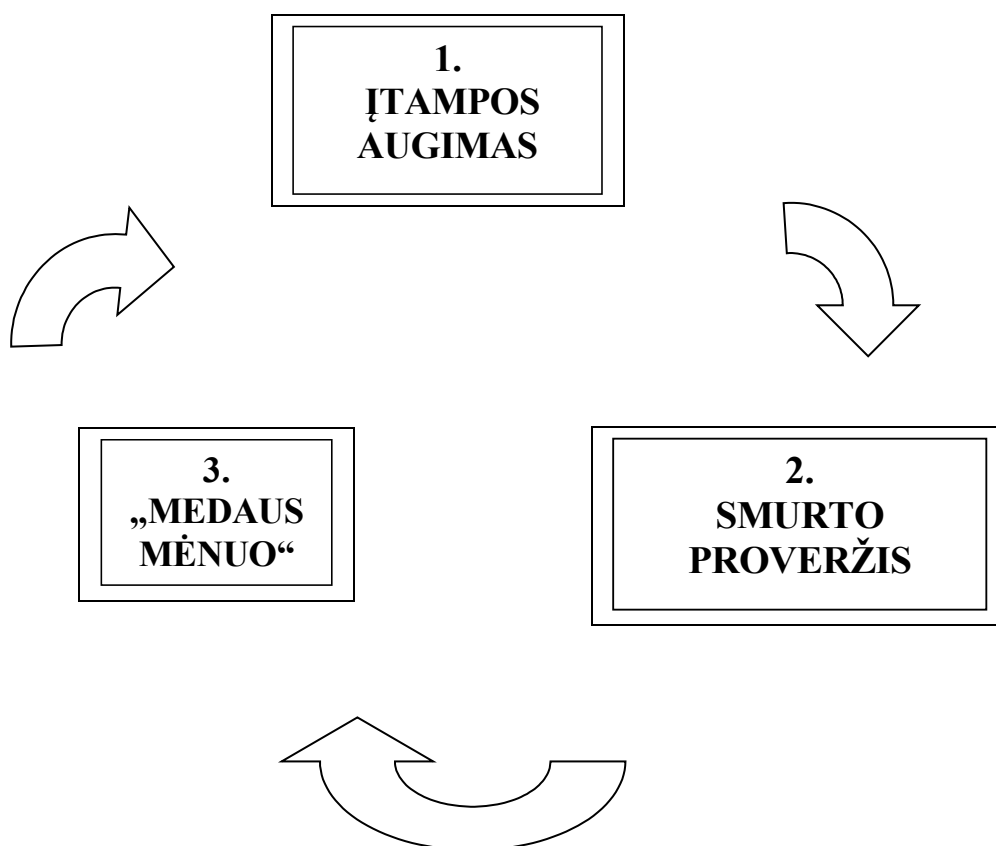
⁹ „Europos Tarybos kampanijos kovai su smurtu prieš moteris, įskaitant smurtą prieš moteris šeimoje, projektas“, 2006-2008, Europos Tarybos informacijos biuras, Vilnius.

¹⁰ 1993 m. Jungtinių Tautų žmogaus teisių konferencija, Vienos deklaracija ir veiksmų programa, 1993 m. birželio 14 – 25 d., Viena.

¹¹ Ministrų komiteto rekomendacija 2002 (5) valstybėms narėms dėl moterų apsaugos nuo smurto (Ministrų komitetas priėmė 2002 m. balandžio 30 d. 794-ame ministrų pavaduotojų posėdyje).

¹² Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija, Žin., 2006, Nr. 144-5474, Europos Tarybos rekomendacija 2002 (5).

3. „Medaus mėnesio“ arba smurtautojo atgailaujančio elgesio.

1 pav. Smurto ratas.

Pirmajam – *įtampos augimo* – etapui būdinga tai, kad smurtautojas tampa vis labiau agresyvus, jo elgesys su moterimi grubus ir egoistiškas. Jis izoluoja moterį, drausdamas jai bendrauti su artimaisiais, draugais. Moteris stengiasi būti paklusni, vengti galimų konfliktų, bijo išreikšti savo jausmus ir mintis. Ji mano galinti susitvarkyti su esama situacija nuolaidžiaudama smurtautojui, nuramindama ir prisitaikydama prie jo. Moteris stengiasi tenkinti smurtautojo reikalavimus, kad išvengtų smurto protrūkio, lyg „saugo“ jį nuo poreikio naudoti smurtą prieš ją. Bet moters pastangos laukiamų rezultatų nebeduoda, situacija šeimoje negerėja, įtampa auga. Tai gali trukti neapibrėžtą laiką – savaites, mėnesius, metus. Ne pirmą kartą smurtą patiriančios moterys žino, kad konfliktai dažnės ir stiprės, tačiau jos tikina save, kad kontroliuoja smurtautojo elgesį, mano, kad jei labiau pasistengs, tai išvengs smurto, jos neigia savo baimę ir prisiima atsakomybę už neišvengiamą antrąją fazę.

Antrajam – *smurto proveržio* – trumpiausiam (nuo keleto minučių iki keleto valandų) etapui būdinga tai, kad smurtautojas nepajėgia kontroliuoti poelgių, jis nori tik „truputį moterį pamokyti“. Smurtas šeimoje vyksta dažniausiai be liudininkų. Vyras pradžioje po smurto proveržio bando teisinti savo elgesį, tačiau kai smurtas tarp partnerių kartojasi, liaujasi teisintis. Moteris netiki tuo, kas įvyko, patiria šoką, jeigu kreipiasi pagalbos, tai kitą dieną.

Smurtą patyrusi moteris vengia kreiptis pagalbos į policiją nes žino, kad policijos pagalba neefektyvi, išvykus pareigūnams liks su smurtautoju viena ir baiminasi galimos tolesnės prievartos. Tiek moteris, tiek smurtautojas yra suinteresuoti užbaigti antrąją fazę.

Trečiasis – „*medaus mėnesio*“ – etapas prasideda iš karto po antrojo. Smurtautojas suvokia, kad nuėjo per toli, atsiprašo ir pažada daugiau taip nesielti, jeigu ji „gerai“ elgsis ir jo neprovokuos. Smurtautojas pats tiki daugiau neskriausiąs moters, nes mano, kad gali save

kontroliuoti, ji nepamirš pamokos ir ateityje elgsis tinkamai, nesuteikdama priežasties ją mušti. Jis mėgina įtikinti visus, kad taip ir bus, ir pasižada, kad mes gėrės, įsidarbins ir pan. Jis bando įtraukti visus, galinčius padėti pasiekti tikslą. Moteris, įpratusi prie smurtinių santykių, juos atpažįsta ir moka prisitaikyti. Ji bijo netekti smurtautojo meilės, kuris vienintelis ją nubaudžia ir paguodžia, o aplinkiniai yra nuo jos atsiriboję. Ji yra ekonomiškai priklausoma nuo smurtautojo, turi bendrus vaikus ir bijo, kad jie gali būti iš jos atimti. Moteris negali apsiginti ir apginti savo vaikų. Kol susivokia, „meilus“ elgesys ir „švelnumas“ vėl užleidžia vietą smulkiems ginčams.

Ratas tampa uždaras.

II. Specializuotos pagalbos sąvoka

Smurto prieš moteris šeimoje problemos sprendimas glaudžiausiai susijęs su savalaikės ir efektyvios – **specializuotos** – pagalbos užtikrinimu šios rūšies nusikaltimų aukoms. Valstybė turi sukurti bei tinkamai finansuoti pagalbos sistemą moterims, patiriančioms sutuoktinių ar partnerių smurtą, taip pat seksualinės prievartos bei išnaudojimo aukoms. Specializuotą pagalbą teikiančių moterų krizių centrų su telefoninėmis tarnybomis tinklo egzistavimas visoje šalyje yra vienas svarbiausių geros praktikos rodiklių¹³. **Taigi krizių centrų su telefoninės pagalbos tarnybomis steigimas yra labai aktualus. Ne mažiau svarbus yra adekvataus valstybės finansavimo jiems užtikrinimas.** Sekant brandžios demokratijos šalių pavyzdžiu, tai galėtų būti Valstybinė moterų NVO krizių centrų programa.

Specializuotos pagalbos sąvoka apibrėžiama tam tikrų būtinų sąlygų visuma. Specializuotos pagalbos kriterijus labiausiai atitinka moterų organizacijų kuriami ir valdomi krizių centrai. Moterų NVO krizių centrų pagalba yra prieinama ir patraukli visų visuomenės sluoksnių moterims. Skirtingai negu valstybės ar savivaldybių steigiamos socialinės pagalbos institucijos, žvelgiančios į klientą iš neutralios profesionalo pozicijos, jie yra labiau pritaikyti būtent šiai tikslinei grupei – smurtą ir prievartą patiriančioms moterims. Labiau atviri ir egalitariški, jie užtikrina anonimiškumą bei konfidencialumą kaip svarbiausią pagalbos teikimo sąlygą. Besikreipiančios moterys čia priimanamos kaip „tiesiog moterys“, tikima jų istorijomis. Moteriai pageidaujant, krizių centrų darbuotojos imasi atstovavimo interesams bei tarpininkavimo institucijose. Moterų organizacijų kuriami ir valdomi krizių centrai vadovaujasi ideologine nuostata, kad sveika visuomenė visuomet yra aukos, nukentėjusiojo pusėje. Vadovaujantis šia nuostata, ginami kiekvienos nukentėjusios nuo smurto moters teisėti interesai, stengiamasi suteikti jai jėgų pasipriešinti smurtui. Kitas svarbus ideologinis principas – moterų bendruomenės solidarumo principas. Čia akcentuojama moterų pagalba moterims, plačiai remiamasi savanorių darbu.

Svarbu

Nerekomenduojama teikti pagalbą smurtą ir prievartą patyrusioms moterims taip vadinamose *mišrios socialinės pagalbos įstaigose* kartu su socialinės rizikos grupių atstovais (neįgalieji, išėję iš įkalinimo įstaigų, benamiai ir kt.).

Nerekomenduojama šios tikslinės grupės asmenų, moterų ir jų vaikų, nukreipti į bendros paskirties nakvynės namus.

Abiem atvejais moterys ir vaikai patiria savo teisių naujų suvaržymų, tad, ekspertų vertinimu, padaroma žala viršija tikėtiną naudą¹⁴.

¹³ CAHRV *Agencies and evaluation of good practice: Domestic violence, rape and Sexual assault, Final report, Compiled by Prof. Jalna Hanmer, University of Sunderland (UK), Daniela Gloor and Hanna Meier, Social Insight, Zurich, 2006.*

¹⁴ L. Vasiliausienė, Dr. R. Uscila „Smurtas prieš moteris šeimoje – moters žmogaus teisių pažeidimas“, žr. leidinyje „Europos Tarybos kampanijos kovai su smurtu prieš moteris, įskaitant smurtą prieš moteris šeimoje, projektas“, Europos Tarybos informacijos biuras, Vilnius, 2007 m.

III. Specializuotos pagalbos teikimas krizių centruose, atsakančiuose į nemokamos pagalbos linijos skambučius

Specializuota pagalba, teikiama krizių centruose, atsakančiuose į nemokamos pagalbos linijos skambučius, susideda iš informavimo, konsultavimo, palaikymo, tarpininkavimo institucijose bei atstovavimo interesams.

Šios pagalbos tikslas ir pagrindinis skiriamasis bruožas – moters įgalinimas, suteikiant jai jėgų pasipriešinti smurtui, išsivaduoti iš smurtinių santykių, pradėti naują gyvenimą be smurto ir prievartos.

Šiam tikslui pasiekti pasirenkamos tam tinkamos priemonės. Turi būti sukurta tam tikra klientui draugiška atmosfera, kurią užtikrina pagalbą teikianti organizacija. Visos konsultantės paruoštos pagal specialią mokymo programą ir susipažinusios su visų rūšių su lytimi susijusio smurto kilimo priežastimis, dinamika bei pasekmėmis. Pagalbos teikimas vyksta koncentruojant dėmesį į klientės poreikius, sąmoningai atsisakoma vyriško dominavimo ar institucinio dominavimo modelio, užtikrinant konfidencialumą bei visą reikiamą pagarbą pagalbos siekiančiai moteriai.

Tarp kitų priemonių svarbią vietą užima psichologinis, socialinis bei teisinis konsultavimas, tačiau svarbu pabrėžti, jog konsultavimas Krizių centre turi būti holistinis – ta pati konsultantė turi būti įvaldžiusi visas kompleksinės pagalbos teikimo technikas. Tai yra specialiai parengta Krizių centro konsultantė turi turėti krizių intervencijos, psichologinio bei socialinio konsultavimo įgūdžių, teisinių žinių, žinoti, kur nukreipti klientę, pasiūlyti reikalingą pagalbą moters vaikams ir panašiai.

Svarbu

Moterų krizių centruose konsultuoja specialiai parengtos konsultantės – etatinės krizių centrų darbuotojos ir savanorės. Rekomenduojama, kad specialistai psichologai, socialiniai darbuotojai ar teisininkai, į kuriuos nukreipiamos moterys, būtų specialiai susipažinę su lytimi susijusio smurto problematika. Tai yra vienas svarbiausių gerosios praktikos reikalavimų.

Taigi, pradedant kalbėti apie psichologinį ir socialinį konsultavimą krizių centruose, būtina pabrėžti, kad teikiant pagalbą smurtą ir prievartą patiriančioms moterims neužtenka tiesiog turėti psichologo ar socialinio darbuotojo išsilavinimą. Ne mažiau būtinas specialus pasirengimas, suteikiantis galimybę giliau pažvelgti į sprendžiamos problemos esmę¹⁵.

Krizių centrų, atsakančių į pagalbos linijos skambučius, darbuotojos ir savanorės konsultantės turi būti parengtos pagal specialią mokymo programą. Vilniaus moterų namų Krizių centre laikomasi praktikos, kad pradedančios dirbti konsultantės turi išklaudyti 80 valandų mokymo kurso programos (teoriniai ir praktiniai užsiėmimai). Mokymo programa turi būti parengta ir vykdoma kvalifikuotų ekspertų, turinčių ilgametę darbo patirtį smurto prieš moteris įveikimo srityje. Programa turi būti tęstinė, įskaitant reguliariai veikiančią savitarpio paramos grupę jau parengtomis ir dirbančioms konsultantėms, taip pat turi būti atliekamos reguliarios konsultantų darbo supervizijos. Krizių centrų, atsakančių į pagalbos linijos skambučius, darbuotojoms ir savanorėms turi būti užtikrinama galimybė ugdyti savo gebėjimus, numatytos priemonės „perdegimo“ sindromo profilaktikai¹⁶. Nemažiau už profesinį pasirengimą svarbu išsiugdyti tam tikras šiam darbui sėkmingai atlikti būtinas elgesio nuostatas.

Krizių centro pagalba turėtų būti organizuojama taip, kad pereitų į savipagalbą – pasinaudojus suteikta informacija, konsultavimu, tarpininkavimu ir palaikymu. Svarbu žinoti, kad

¹⁵ *Away from violence. Guidelines for setting up and running a women's refuge* WAVE Co-ordination Office, Vienna, 2004.

¹⁶ Žr. ten pat.

priimti sprendimus, pasiryžti išsivaduoti iš smurtinių santykių gali tik pati moteris. Ji pati turi tapti savo naujo gyvenimo kūrėja.

Konsultantė neturi pamiršti, kad moteris, kuri kreipiasi į Krizių centrą, iš esmės tesiekia susigrąžinti galimybę kontroliuoti savo gyvenimą, kurią smurtautojas buvo iš jos atėmęs. Dažniausiai klientė nėra susirūpinusi savo asmenybės tobulinimu ar vidinių psichologinių problemų sprendimu, ji siekia pagalbos smurtui sustabdyti. Taigi konsultantė turėtų būti pasirengusi visų pirma išklaudyti klientės istoriją ir sugebėti pastebėti veiksmo galimybę: tuos sprendimus (ar jų užuomazgas), kuriuos klientė yra pasirengusi priimti siekdama pagerinti savo padėtį, o po to pritaikyti visas turimas žinias ir holistinio konsultavimo metodą, padėdama klientei tuos sprendimus įgyvendinti.

Mūsų tikslas ne „pritaikyti“ klientę prie situacijos, o padėti klientei tą situaciją pakeisti. Rekomendacija, kurios neduoda Krizių centro konsultantė: „Palaukite, neskubėkite, gal nieko ir nereikės daryti...“

Turime tikėti, kad „beviltiškų atvejų“ tiesiog nėra, tačiau ir niekada neprarasti budrumo vertindami tiesioginę smurto keliamą grėsmę klientės gerovei, sveikatai ir net gyvybei. Praktika rodo, kad ta pati moteris, kuri atrodo bejėgė ir pasimetusi tradicinėje medicinos ar socialinės pagalbos institucijoje, gali atrodyti tvirta kovotoja moterų Krizių centre, jei jos patirtis patvirtinama, jos stiprybė aiškiai parodoma ir ji susilaukia pritarimo.

Krizių centro konsultantė turėtų vengti įsijausti į „gelbėtojo“ vaidmenį, nes tai būtų tolygu atimti iš klientės sprendimų priėmimo laisvę, ką jos gyvenime jau yra padaręs smurtautojas. Taigi, ir imtis daryti „per daug“ ne mažiau pavojinga, kaip padaryti „per mažai“¹⁷.

Konsultantės etika

Užmegzdama santykius su kliente, konsultantė pažada gerbti jos autonomiją, išlikdama nesuinteresuota bei objektyvi. Tai reiškia, kad konsultantė susilaiko nuo jėgos panaudojimo ir nesiekia kaip nors nukreipti sprendimų, kuriuos moteris priima savo gyvenime. Konsultantė neprimeta savo asmeninės programos, pažiūrų ir įsitikinimų (politinių, religinių ar kitokių). Žinoma, tai yra tobulumo reikalavimas, tačiau konsultantui verta tai prisiminti ir to siekti.

Reikalavimas būti neutraliu dalykine prasme nereiškia moralinio-etinio neutralumo. Atvirkščiai, darbas su nusikaltimo aukomis, kokios iš tikrųjų ir yra smurtą bei prievartą patiriančios moterys, reikalauja moralinio įsipareigojimo, tvirto pasaulėžiūros pagrindo. Kitaip tariant, konsultantė, pasiryžusi padėti smurtą ir prievartą patiriančiai moteriai, visada turi būti moters pusėje, priimti solidarumo su smurto auka poziciją. Čia neturime galvoje tokio supaprastinto įsitikinimo, kad auka niekuomet nepadaro nieko blogo. Tačiau smurtinio elgesio negalima pateisinti. Įsipareigodama padėti moteriai, konsultantė kartu įsipareigoja ją remti socialinio teisingumo vardan¹⁸...

Svarbu

Jei kyla abejonių dėl to, ar auka gali būti „pati kalta“, „prisiprašiusi“ ir pan., geriau atsisakyti ketinimo dirbti su smurtą patiriančiomis moterimis. Iš esmės, moterų Krizių centro darbuotojos yra kviečiamos paliudyti nusikaltimą, kuris buvo įvykdytas prieš šią konkrečią moterį.

¹⁷ Judith Lewis Herman „Trauma ir išgyjimas. Prievartos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro“, „Vaga“, 2006 m.

¹⁸ Žr. ten pat.

IV. Krizių centrų, atsakančių į nemokamos pagalbos linijos skambučius, konsultančių rengimas

Krizių centrų, atsakančių į pagalbos linijos skambučius, darbuotojų ir savanorių konsultančių ruošimas turi vykti pagal specialiai parengtą programą. Programą sudaro dvi dalys:

- Bazinis modulis.
- Specialieji moduliai.

Bazinis modulis

Supažindina su lytimi susijusio smurto samprata (*Gender based violence angl.*), jo atsiradimo ir paplitimo priežastimis, taip pat su socialiniais bei politiniais smurto prieš moteris šeimoje ir visuomenėje problemos aspektais. Pateikiamas ir išplėtojamas smurto prieš moteris šeimoje apibrėžimas (pagal JTO ir kitus tarptautinius dokumentus).

Bazinis modulis taip pat apima ir atskleidžia krizių centrų smurtą ir prievartą patiriančioms moterims misiją, jų veiklos specifiką bei pagalbos teikimo organizavimo principus. Apibrėžiama specializuotos pagalbos samprata, anonimiškumo ir konfidencialumo reikalavimai, moterų pagalba moterims, savanorių – konsultančių vaidmuo ir kt. Išryškinamos objektyvios priežastys, dėl kurių efektyvią specializuotą pagalbą aukoms geriausiai suteikia moterų įgalinimo strategiją realizuojantys moterų NVO kuriami ir valdomi krizių centrai. Pateikiama žinių iš tarptautinio moterų judėjimo istorijos, tarptautinių teisės aktų, įpareigojančių valstybes įveikti smurtą prieš moteris bei remti pagalbą teikiančias moterų organizacijas, apžvalga.

Specialieji moduliai

1. Psichologinio konsultavimo.
2. Socialinio konsultavimo.
3. Teisinio konsultavimo.

Rekomenduojami papildomi specialieji moduliai

1. Seksualinė prievarta. Seksualinis smurtas šeimoje; incesto sąvoka. Vaikystėje patirtas seksualinis išnaudojimas, jo pasekmės; Potrauminio streso sutrikimas (PTSS).
2. Atstovavimas moters teisėms.
3. Pagalbos teikimas seksualinės prievartos aukoms.
4. Lyčių vaidmenų stereotipai ir jų įveikimo strategijos.
5. Bendradarbiavimo tinklų kūrimas – regiono, šalies ir tarptautinis lygmuo.

Baigusios mokymo programą, konsultantės turėtų mokėti:

- dirbti komandoje;
- prognozuoti klientės socialines problemas;
- išsiaiškinti klientės galimybes spręsti problemą;
- pildyti dokumentus bei naudotis duomenų baze;
- aptarti paramos galimybes su kliente;
- paremti ir mobilizuoti moters sugebėjimus įveikti krizę;
- padėti moteriai pajusti, kad ji gali kontroliuoti situaciją;
- kartu su kliente sudaryti „veiksmų planą“;
- bendradarbiauti su kitomis organizacijomis bei institucijomis, kurios galėtų padėti išspręsti klienčių problemas.

Konsultuodamos moteris, Krizių centro bei telefoninės tarnybos konsultantės turėtų vadovautis šiomis nuostatomis:

- kiekviena moteris, kokia ji bebūtų, yra besąlygiškai vertinga ir todėl gerbiama bei vertinama;
- kiekvienas asmuo gali atsakyti už save;
- kiekviena moteris turi teisę pasirinkti savo vertybes bei savarankiškai priimti sprendimus;
- tikima moters žodžiais ir jos pasakojimu.

Krizių centro konsultančių etikos kodeksas bei kompetencijos standartai

Parengtos darbui konsultantės privalo būti supažindintos su Krizių centro konsultantų etikos kodeksu bei Krizių centro konsultančių kompetencijos standartais. Krizių centro konsultančių etikos kodeksas bei kompetencijos standartai turėtų būti sudaryti kiekviename centre bei atitikti pagrindinius geros praktikos reikalavimus. Pavyzdžiui, Vilniaus moterų namų Krizių centro konsultančių kompetencijos standartai buvo sudaryti panaudojant Šiaurės šalių moterų krizių centrų judėjimo rekomendacijas bei bendrus Lietuvos socialinių darbuotojų profesinės kvalifikacijos reikalavimus. Kompetencijos standartai leidžia įvertinti konsultančių pasirengimą teikti specializuotą pagalbą moterų Krizių centre bei padeda užtikrinti stabilų pagalbos teikimo efektyvumo lygį.

V. Krizių centrų, atskančių į nemokamos pagalbos linijos skambučius, misija

Pati moteris negali nutraukti smurto grandinės: smurtas šeimoje nepriklauso nuo kažkokių aukos elgesio bei to elgesio pakitimų. Smurto aukoms reikalinga pagalba iš šalies: jei niekas neįsikiš, smurtas šeimoje ilgai išliks stiprūs.

Krizių centrų su telefonine tarnyba misija – suteikti moteriai galios pasipriešinti smurtui, teikiant kompleksinę specializuotą pagalbą.

Pradėdama konsultavimą Krizių centro darbuotoja ar savanorė konsultantė turi būti susipažinusi su dalykais, sudarančiais bazinį mokymo programos modulį. Turime prisiminti, kad į Krizių centrą bei jo telefoninę tarnybą kreipiamasi ne *psichologinių konsultacijų*, o pagalbos, siekiant nutraukti smurto ratą, išsivaduoti nuo smurtinių santykių, neretai – siekiant apginti savo gyvybę ir sveikatą, savo ir savo vaikų teisę į seksualinę neliečiamybę.

Konsultantės dėmesio centre visais atvejais turi būti besikreipiančios moters ir jos vaikų saugumas. Nukentėjusios nuo smurto moterys turi teisę į specializuotą pagalbą, nepriklausomai nuo būsimo sprendimo ar moters pasirinktos elgesio taktikos. Konsultaciją teikianti darbuotoja ar savanorė konsultantė privalo užtikrinti, kad visa sužinota informacija bus laikoma paslapyje. Tuo užtikrinama moters teisė į anonimiškumą ir konfidencialumą.

Teikiant pagalbą Krizių centre svarbu įsitikinti, jog teisingai suprantame moters padėtį, situaciją, susiklosčiusią jos gyvenime mūsų intervencijos metu. Pradiniame konsultavimo etape turime apsibrėžti intervencijos tikslą, kryptį bei ribas, stengtis įvertinti klientės ir konsultantės bendradarbiavimo galimybes. Ne mažiau svarbu realiai vertinti savo galimybes padėti ir, jei reikia, nedelsiant nukreipti klientę į kitas organizacijas ir institucijas, visų pirma, policiją, pasiūlyti tarpininkavimą.

VI. Telefoninio konsultavimo specifika

Telefoninio konsultavimo privalumai

- Ką tik smurtą patyrusi moteris gali jaustis sutrikusi, vengti pašalinių žvilgsnių dėl matomų smurto žymių. Todėl jai kur kas paprasčiau pakelti telefono ragelį bei surinkti nemokamos telefoninės pagalbos numerį, nei tiesiogiai kreiptis į policiją ar socialinės pagalbos įstaigą ir paviešinti savo tapatybę.
- Klientė gali pati kontroliuoti santykių su konsultantu intensyvumą: padėti ragelį ir lengvai nutraukti pokalbį, skambinti jai patogiu metu, neprisistatyti arba prisistatyti svetimu vardu ir pan. Turint omenyje, kad smurtautojas atima iš savo aukos laisvę savarankiškai priimti sprendimus, galimybė pačiai kontroliuoti situaciją moteriai yra labai svarbi.
- Telefoninis konsultavimas suteikia daugiau galimybių spręsti klientės bejėgiškumo ir baimės būti užvaldytai ar išnaudotai problemas. Kaip jau buvo minėta, smurtą patiriančią moterį apima stiprus bejėgiškumo jausmas, todėl susidūrusi su autoritetingu bei kompetentingu konsultantu ji gali būti linkusi perleisti visą atsakomybę už savo situaciją jam ar jai. Tad telefoninis konsultavimas suteikia galimybę konsultantei formuoti santykius su kliente. Būdamas tik balsas ragelyje konsultantė yra mažiau paveiki¹⁹.
- Smurtą patirianti moteris neišvengiamai išgyvena stiprų socialinio neteisingumo jausmą. Tai sukelia jos įtūžį, kurio išlieti santykiuose su smurtautoju ji negali – dėl jėgos ir galios santykių netolygumo. Todėl pyktis gali būti perkeltas į santykius su konsultante. Telefoninio konsultavimo metu ir klientei, ir konsultantei yra lengviau išvengti tiesioginio pykčio padarinių. Dėl nevaldomo klientės pykčio proteržio nutrūkęs kontaktas gali būti lengvai atnaujintas kito skambučio metu.
- Telefoninio konsultavimo privalumas yra tas, kad iš bet kurios šalies vietos paskambinusi smurtą ir prievartą patirianti moteris gali užmegzti kontaktą su Krizių centro konsultantėmis ir gauti kompleksinę pagalbą – konsultavimą, informavimą, palaikymą bei tarpininkavimą institucijose.

Anonimiškumas

Krizių centro telefoninėje tarnyboje paprastai konsultuojama anonimiškai: konsultantė turėtų, o klientė gali išlikti anonimiškos. Anonimiškumas sudaro galimybes kreiptis ir toms moterims, kurios vengia viešinti probleminius santykius su savo vyru ar partneriu, todėl laiku negauna pagalbos dėl patiriamo smurto.

Konsultantėms anonimiškumas užtikrina saugumą.

Konsultavimo metu rekomenduojama prisistatyti netikrais vardais.

Konfidencialumas

Krizių centro konsultantės turi laikytis konfidencialumo. Konfidencialumas yra viena svarbiausių prielaidų, skatinančių konsultantės ir klientės tarpusavio pasitikėjimą. Pavyzdžiui, net pats kreipimasis telefonu ar buvimas Krizių centre yra konfidencialaus pobūdžio informacija ir tai turi būti saugoma paslapyje. Gauta informacija negali būti atskleista tretiesiems asmenims.

Pavyzdžiui, telefoninės tarnybos konsultantės gali sulaukti „moters dingimu“ susirūpinusių giminaičių skambučio su prašymu suteikti informacijos apie tarytum dingusią moterį. Šiuo, kaip ir kitais, atveju informacijos apie smurtą patyrusią moterį konsultantė suteikti negali ir tai turi suprantamai paaiškinti interesantams.

Konsultuojant smurtą patyrusias moteris svarbu iš karto nustatyti konfidencialumo ribas: aiškiai aptarti su kliente, kokią jos suteiktą informaciją bus galima atskleisti ir kam. Pavyzdžiui, tarpininkaujant policijoje reikia nurodyti moters pavardę bei gyvenamąją vietą. Konfidencialumo

¹⁹ *Judith Lewis Herman* „Trauma ir išgijimas. Prievartos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro“, „Vaga“, 2006 m.

ribos ypač svarbios, kai kalbama apie seksualinį smurtą. Tais atvejais, kai asmuo yra pavojingas sau ar kitiems arba gresia tiesioginis pavojus vaikams, konsultantė turi įspėti klientę, kad apie tai privalo pranešti atitinkamoms institucijoms.

Informavimas

Kaip jau minėta, Krizių centre taikomas holistinis konsultavimo modelis. Kiekviena konsultantė turi gebėti suteikti besikreipiančiai moteriai kompleksinę pagalbą. Informavimas – tai viena iš technikų. Akivaizdu, kad konsultantė turi pati būti gerai informuota ir turėti galimybę turimas žinias nuolat papildyti.

Pavyzdys

Įprasta situacija, kai į Krizių centrą kreipiasi moteris, daugybę metų auginusi namuose mažamečius vaikus, slaugiusi pagyvenusius ar neįgalius šeimos narius, atsisakydama asmeninės karjeros bei profesinės veiklos. Neturėdama savarankiškų pajamų moteris tapo materialiai, socialiai ir kitaip priklausoma nuo sutuoktinio, kuris pastaruoju metu ėmė smurtauti. Moteris jaučiasi atsakinga už šeimos gerovę, tačiau padėtis tampa nebepakenčiama ir ji ryžtasi pasipriešinti smurtui – kreipiasi pagalbos į Krizių centrą.

Neretai pirmas žingsnis įgalinant moterį, patyrusią smurtą, yra suteikti jai reikalingą informaciją. Siekdama padėti smurtą patyrusioms moterims pasinaudoti valstybės institucijų ar visuomeninių organizacijų pagalba, konsultantė pati turi gerai išmanyti šių institucijų bei organizacijų darbą bei teikiamas paslaugas. Rekomenduojama kiekvienoje telefoninėje tarnyboje sudaryti „Socialinės bei teisinės informacijos banką“, „Pagalbą teikiančių organizacijų žinyną“ ir pan. Konsultantės taip pat turėtų žinoti apie šioje srityje vykdomas valstybines bei kitas lyčių lygybę skatinančias programas bei valstybės socialinės politikos naujoves.

Antras žingsnis – mokėjimas konkrečiu atveju parinkti tinkamą pagalbos šaltinį.

Vienu atveju tai gali būti socialinės paramos sistemos siūloma pagalba, kitu – darbo rinkos mokymo centrų ar moterų nevyriausybinė organizacijų siūloma pagalba.

Atskirai paminėtinas informavimas apie galimybę gauti teisinę pagalbą. Neretai smurtą patyrusi moteris nežino apie galimybes pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba arba nevisapusiškai ja pasinaudoja. Konsultančių darbas – informacijos apie pirminę bei antrinę teisinę pagalbą ir apie smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo galimybes teikimas.

Svarbu

Padėdama moteriai atgauti pasitikėjimą savimi ir imti tvarkyti savo gyvenimą, konsultantė tik pasidalina informacija, bet nenurodo, kaip veikti. Moteris pati turėtų nuspręsti, kaip ir kada pasinaudos gauta informacija.

Tarpininkavimas institucijose bei atstovavimas moters interesams

Kalbant apie tarpininkavimą, turime omenyje ne aukos ir nusikaltėlio sutaukymą, kas yra nepriimtina smurto prieš moterį šeimoje atvejais, bet tarpininkavimą bei atstovavimą moters interesams valstybės institucijose, tokiose kaip policija, vaiko teisių apsaugos tarnybos, savivaldybių paramos skyriai ir kt. Pagrindinis tarpininkavimo tikslas yra apsaugoti moterį nuo struktūrinio, institucinio smurto, aukai nedraugiškų institucijų praktikų bei stigmatizavimo. Ieškant pagalbos, smurtą (o ypač seksualinę prievartą) patyrusiai moteriai neretai tenka susidurti su šiurkščiu ir abejingu institucijų požiūriu. Tai apsunkina tikslo siekimą, verčia moterį pasijusti bejėgę, gali net panaikinti moters ryžtą siekti teisingumo. Krizių centro konsultantės tarpininkavimas padeda klientei pasiekti norimą rezultatą. Tarpininkavimas bei atstovavimas moterų interesams įgalina smurtą patyrusias moteris drąsiau pareikalauti joms priklausančių

paslaugų, užtikrinti teisėtų interesų apsaugą. Tarpininkavimo bei atstovavimo moters interesams rekomenduojama imtis tik išsamiai aptarus šį klausimą su kliente. Kai kurie šaltiniai rekomenduoja, jei yra galimybė, pasirinkti raštišku sutikimu ar įgaliojimu.

Bendradarbiavimas su kitomis pagalbą teikiančiomis organizacijomis bei institucijomis

Konsultantei rekomenduojama būti susipažinus su kitų nevyriausybinių organizacijų bei valstybinių institucijų vykdomais projektais, programomis – tam, kad galėtų jų vykdomą veiklą rekomenduoti Krizių centro klientėms. Dalyvavimas įvairiose mokymo programose, seminaruose, akcijose bei konferencijose yra viena iš moterų įgalinimo strategijos realizavimo formų, padeda moteriai įsiliesti į moterų bendruomenės veiklą, mažina izoliaciją bei vienišumą. Dalyvavimas projektinėje veikloje padeda smurtą patyrusioms moterims atgauti socialinę kompetenciją ir savarankiškumą.

Pavyzdys 1

Moteris augina du mažamečius vaikus, nori nutraukti smurtinį ryšį su savo vaikų tėvu ir abejoja, ar galės pati išlaikyti šeimą.

Krizių centro konsultantė informuoja klientę apie Europos bendrijų iniciatyvos EQUAL vykdomą projektą „FORWARD! Šeima ir darbas – suderinami“, kurio pagrindinis tikslas – sudaryti sąlygas šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus, dirbti ir savarankiškai užtikrinti savo šeimos gerovę. Todėl projekto iniciatyva trijose ikimokyklinio ugdymo įstaigose yra įsteigtos pailginto darbo laiko vaikų priežiūros grupės. Moteris pasinaudoja šia galimybe ir išsilaisvina iš smurtinių santykių.

<http://www.seimairdarbas.lt/>

Pavyzdys 2

Brandaus amžiaus, ilgą laiką nedirbusi moteris nusprendžia grįžti į darbo rinką ir užtikrinti savo ekonominį savarankiškumą.

Krizių centro konsultantė informuoja klientę apie Europos bendrijų iniciatyvos EQUAL vykdomą projektą „MIM (MOTERŲ ĮDARBINIMO MODELIS)“, kurio pagrindinis tikslas – sukurti ir įdiegti inovacinį ilgai nedirbusių ir priešpensinio amžiaus moterų pagalbos įsidarbinti modelį „Socialinių paslaugų šeimai, auginančiai vaikus, stiprinimas“, atsižvelgiant į gerąją tarptautinę patirtį. Konsultantė tarpininkauja moteriai kreipiantis į projektą vykdančią organizaciją.

<http://www.popins.lt>

Skambučių registravimas

Klientų skambučių registracija yra vienas iš pagrindinių duomenų kaupimo būdų, o tuo pačiu ir informacijos šaltinių apie Krizių centro telefoninės tarnybos darbą. Skirtingos telefoninės tarnybos naudoja įvairias registravimo formas, tačiau svarbiausia renkama informacija apie skambučių dažniausiai būna panaši: registruojami skambinančio asmens anketiniai duomenys, skambučio turinys ir kt. Paprastai pildomos skambučių registravimo anketos, informacija fiksuojama elektroninėje laikmenoje arba pildomas žurnalas.

Vilniaus moterų namų Krizių centre pildomose anketose fiksuojami bendriausi demografiniai duomenys, trumpas pokalbio aprašymas, informacija apie klientės problemą – dėl ko kreipiasi, ar siekė pagalbos anksčiau ir kokie rezultatai, kur nukreipiama Krizių centro konsultantės. Taip pat bendrais bruožais aprašoma konsultantės pasirinkta taktika, suteiktos pagalbos pobūdis,

ypatingais atvejais – situacijos vertinimas, pvz., patiriamos rizikos laipsnio įvertinimas. Anketos pavyzdys – žr. priedą.

Kodėl rekomenduojama pildyti anketas?

Anketose sukaupta informacija leidžia apžvelgti Krizių centre atliekamą darbą – atlikti vidinį monitoringą ir įvertinti Krizių centro darbo kokybę. Informacija apie skambinančiųjų lytį, amžių, išsilavinimą, socialinę padėtį yra vertingas informacijos apie tikslinę grupę šaltinis, išryškina problemos mastą, jos paplitimą. Konsultavimo metu vykusių pokalbių aprašymai leidžia analizuoti besikreipiančių patiriamas problemas, jų dinamiką.

Registruojant skambutį paprastai reikia įvesti tam tikrą informaciją apie asmenį, kuris kreipiasi pagalbos. Tais atvejais, kai skambinantysis kalba ne apie save, bet ieško pagalbos kitam, dažniausiai tai būna smurtą patyrusi moteris, patariama įvesti informaciją ir apie skambinantį asmenį, ir apie tą, kuriam reikalinga pagalba. Pasirenkant pokalbio anketos formą svarbu numatyti, kokia informacija bus fiksuojama ir renkama. Ne mažiau svarbu išmokyti konsultantes išgirsti reikiamą informaciją bei tiksliai užpildyti anketą. Tais atvejais, kai informacija savaime nepaaiškėja, pokalbio pabaigoje konsultantė gali paprašyti suteikti trūkstamos informacijos. Dažniausiai, klientė, jaučianti nuoširdų konsultantės susidomėjimą, suteikia visą reikalingą informaciją.

Svarbu

Krizių intervencijos atvejais nerekomenduojama pradėti pokalbio nuo anketinių duomenų rinkimo. Neretai Krizių centro konsultantės turi tenkintis tik fragmentiškais žiniomis apie savo klientes, net jei konsultuojant praleista nemažai laiko ir įdėta nemažai pastangų.

Paprastai anketos būna anoniminės – moteriai paliekama galimybė prisistatyti bet koku, net ir išgalvotu, vardu. Tačiau dalis moterų ilgesniam ar trumpesniam laikui tampa nuolatinėmis Krizių centro klientėmis. Jos nevensia prisistatyti savo tikraisiais vardais ir pavardėmis. Kartais moterys primygtinai prašo užrašyti jų asmeninius duomenis (vardas bei pavardė, namų adresas). Dažniausiai tai atsitinka tada, kai moterims gresia rimtas pavojus arba dėl patirto smurto jos ruošiasi kreiptis į teismą. Konsultantės turėtų tai padaryti bei, moteriai paprašius, supažindinti ją su įrašu anketoje. Krizių centro užpildytų anketų duomenys gali tapti vertingu informacijos šaltiniu – papildomu įrankiu kreipiantis į teismą, vykdant atstovavimą moterų interesams policijoje bei kitose organizacijose ir institucijose. Užpildytos anketos turi būti saugomos saugioje vietoje ir prieinamos tik asmenims, turintiems teisę jomis naudotis.

VII. Krizių centrų, atsakančių į nemokamos pagalbos linijos skambučius, klientai

Telefoninės tarnybos klientas – tai besikreipiantis pagalbos asmuo.

Krizių centro telefoninės tarnybos klientais gali būti:

- moterys, patyrusios visų rūšių su lytimi susijusį smurtą,
- asmenys, besirūpinantys moterų saugumu,
- giminės, draugai, kaimynai, darbdaviai ir kt.,
- tiesioginę pagalbą moterims teikiančių organizacijų bei institucijų atstovai (policijos pareigūnai, medicinos darbuotojai, nevyriausybinų organizacijų nariai ir kt.),
- kitų profesijų atstovai (mokytojai, žurnalistai).

Vis dėlto pagrindinės Krizių centro klientės – tai smurtą ir prievartą šeimoje patiriančios moterys.

Moteriai, ilgesnį laiką patiriančiai sutuoktinio ar partnerio smurtą, formuojasi šie būdingi bruožai (jausmai):

- vienišumas ir visiška izoliacija,

- pasitikėjimo savimi praradimas, abejonės dėl gebėjimo tvarkyti savo gyvenimą, priimti teisingus sprendimus,
- kaltės prisiėmimas ir gėda,
- baimė, nerimas, polinkis sirgti įvairiausiomis su stresu susijusiomis ligomis, depresija²⁰.

Dažniausiai moterys į Krizių centrą kreipiasi pačios, kartais būna nukreipiamos policijos pareigūnų ar socialinių darbuotojų. Neretai Krizių centras tampa pirmoji vieta, kur pagalbos ieškanti moteris randa teisingą savo problemos atspindėjimą, adekvačią pagalbą ir palaikymą.

Dažniausios kliūtys moterims ieškant pagalbos yra šios:

- baimė dėl galimo smurto sustiprėjimo,
- nepasitikėjimas teisėsaugos bei teisėtvarkos institucijomis,
- nenoras viešinti patiriamo smurto, susirūpinimas dėl reputacijos,
- baimė prarasti sunkiai užgyventą turta,
- informacijos stoka.

Svarbu

Kiekviena moteris, kuri paskambino į Krizių centrą, jau padarė pirmą žingsnį problemos sprendimo link. Dažniausiai moteris jau įsivaizduoja, kaip norėtų problemą išspręsti. Konsultantė turi mokėti įvertinti klientės lūkesčius bei motyvaciją.

Smurtą ir prievartą patiriančiai moteriai labai svarbu turėti galimybę kreiptis pagalbos į Krizių centrą, nes čia ji gauna išsamią informaciją apie kitų organizacijų bei institucijų teikiamą pagalbą. Norint įveikti smurtą šeimoje, moterims taip pat būtinas bendradarbiavimas su policija, prokuratūra, teismais, gydymo bei profilaktikos įstaigomis.

Paplitusi nuomonė, kurią reikėtų laikyti visuomenės mąstymo stereotipu arba mitu, kad smurtą ir prievartą šeimoje ar partnerystėje daugiausia patiria žemesnio visuomenės sluoksnio moterys. Toli gražu taip nėra. Smurtas vienodai tarpsta ir lūšnoje, ir rūmuose. Negalėjimas rasti išeities ir nutraukti smurto ciklą gali paskatinti fizinės, psichologinės sveikatos pablogėjimą. Padidėja savižudybės rizika.

Vyrų smurtą bei prievartą patyrusios moterys mieliau papasakoja apie savo problemas kitoms moterims. Todėl rekomenduojama, kad Krizių centre dirbtų ir pagalbą teiktų konsultantės moterys.

VIII. Psichologinis konsultavimas

Krizių centrų veiklos specifika lemia, kad visada, o ypač pradiniuose pagalbos teikimo etapuose, būtina sutelkti dėmesį į išorinę socialinę (ne vidinę psichologinę) besikreipiančios moters situaciją. Svarbiausias krizių centrų su telefoninės pagalbos tarnybomis tikslas – suteikti nukentėjusiai moteriai galios pasipriešinti smurtui, tad ir psichologinis konsultavimas suprantamas kaip kompleksinės (holistinės) pagalbos teikimo sudedamoji dalis. Visų pirma, jis turi būti orientuotas į smurtą patyrusios moters įgalinimą.

Kol moters gyvybei ir sveikatai dėl patiriamo smurto gresia realus pavojus, profesionali psichologinė pagalba yra mažai efektyvi. Taigi „grynojo“ psichologinio konsultavimo „lyginamasis svoris“ moterų krizių centruose yra santykinai nedidelis, ypač pradinio kontakto metu.

Gali pasirodyti paradoksalu, tačiau praktika rodo, kad su aukščiau išvardintais iššūkiais neretai geriau susidoroja specialią mokymo programą išklause asmenys nei profesionalūs psichinės

²⁰ Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija, Žin., 2006, Nr. 144-5474

sveikatos specialistai, neišklausę specialiosios programos. Profesionaliam psichologui Krizių centre ar telefoninės pagalbos tarnyboje tenka peržiūrėti kai kurias profesines nuostatas, tokias kaip profesinis neutralumas, dėmesio sutelkimas į vidinių kliento procesų dinamiką bei kliento vaikystės istoriją. Dėl šios priežasties, o taip pat turint galvoje ribotus išteklius, kuriais disponuoja moterų krizių centrai, nerekomenduojama siekti įdarbinti psichologus, psichoterapeutus ir kitus profesionalus.

Svarbu

Bet kuri psichologinio konsultavimo ar psichoterapinė sistema skatina klientą prisiimti atsakomybę už tai, kas vyksta jo ar jos gyvenime. Smurtą ir prievartą šeimoje patirianti moteris negali to padaryti dėl pačios smurtinės situacijos prigimties: būdama kraštutinai priklausoma nuo smurtautojo, ji neturi galios padėčiai pakeisti.

Profesionali psichologinė pagalba bei psichoterapija yra rekomenduotinos, o kai kuriais atvejais netgi būtinos tolesniame pagalbos teikimo periode, tačiau tuomet moteris dažniausiai jau nebėra Krizių centro klientė. Taigi, moterų krizių centrai teikia pagalbą, kuri gali būti gyvybiškai svarbi, tačiau nesiekia dubliuoti kitų tarnybų darbo.

Krizių intervencija ir trumpalaikis konsultavimas

Smurto patirtis, jei jis patiriamas iš artimo asmens, yra labai sunkus išgyvenimas. Dažnai į Krizių centrą besikreipiančių moterų būseną yra kritiška. Į skambučių atsakanti konsultantė turi būti tam pasiruošusi – ji turi turėti psichologinio konsultavimo bei kritiškų būklių intervencijos įgūdžių.

Psichologinio konsultavimo įgūdžius Krizių centro ir telefoninės tarnybos konsultantės turi būti įvaldžiusios, pirmiausia, tam, kad galėtų užmegzti produktyvų kontaktą su pagalbos siekiančia moterimi bei jį palaikyti bendradarbiavimo procese.

Veiksniai, lemiantys mūsų bendravimą apskritai, visų pirma, yra mūsų asmenybės ypatumai, pasaulėžiūra ir gyvenimo patirtis. Taip pat įtakos turi temperamentas, kognityvinis stilius bei jausmų išraiškos savitumai. Asmuo, atliekantis psichologinį konsultavimą bei krizinių būklių intervenciją turi būti nors bendrais bruožais susipažinęs su savo paties reagavimo į stresą ypatumais, reagavimo stiliumi, prognozuoti savo reakcijas į pyktį, bejėgiškumą, gedėjimą bei kitas sunkias, neigiamas emocijas. Jam ar jai svarbu turėti pykčio valdymo įgūdžių bei žinojimo apie jam/jai būdingas streso toleravimo ribas. Šiuos pagrindus turėtų suteikti specialus būsimų krizių centrų konsultančių paruošimas – psichologinio konsultavimo modulis. Šis paruošimas ne mažiau būtinas nei specialių konsultavimo technikų įvaldymas. Vilniaus moterų namų Krizių centre taikomas pasakos „Mėlynbarzdis“ analizės metodas kaip baigiamasis savanorių mokymo programos etapas, leidžiantis būsimosioms konsultantėms geriau suvokti savo pačių elgesio nuostatas bei jas koreguoti.

Konsultavimo efektyvumą didele dalimi nulemia konsultanto sugebėjimas klausyti ir išgirsti kitą asmenį, jo rodomas suinteresuotumas to asmens gerove. Gerai žinoma, jog vienas vienintelis pokalbis gali pakeisti žmogaus gyvenimą, tad neturime nuvertinti savo pastangų tardami, jog „čia tik pakalbėjome“. Jei esame kitame telefoninio laido gale ir kartu su kliente išgyvename jos situaciją, kartu su ja ieškome išeičių, sukuriame jai galimybę būti išklaustyta ir suprasta bei pačiai save geriau suprasti, tai suteikiame jai vertingą pagalbą.

Intervencija ištikus krizei – pasaulyje seniai žinoma idėja. Ją praktikoje įgyvendina psichologai, socialiniai darbuotojai ir kitų pagalbą žmogui teikiančių sričių specialistai. Paprastai krizės metu ar iškart po jos išgyvenami ne tik labai stiprūs jausmai, bet ir atsiranda poreikis ieškoti būdų, kaip nedelsiant prisitaikyti prie situacijos, priimti svarbius sprendimus. Taigi krizę

išgyvenantiems žmonėms reikia kitų žmonių pagalbos. Tikėtina, kad tokią paramą jiems suteiks šeima ar draugai, tačiau vis daugiau žmonių krizės metu kreipiasi į konsultantą²¹.

Krizių intervencijos atvejais dažniausiai taikomas aktyvus klausymo metodas. Aktyvus klausymo metodas taip pat taikomas siekiant padėti krizę išgyvenančiai moteriai įveikti psichologinį barjerą ir papasakoti savo istoriją bei palengvinti su tuo susijusių jausmų išreiškimą. Aktyvus klausymas – tai ne klientės monologas, tai dialogas tarp klientės ir konsultantės, kuris reikalauja konsultantės didelio susikaupimo bei išlavintų įgūdžių užmegzti produktyvų kontaktą, jį išlaikyti ir pagilinti²². Aktyvus klausymas padeda sukurti produktyvaus bendradarbiavimo atmosferą tarp klientės ir konsultantės. Jausmas, kad yra girdima ir išklausiama, sumažina klientės patiriamą vienišumo, izoliacijos ir bejėgiškumo jausmą, suteikia jai daugiau reagavimo į situaciją pasirinkimo galimybių, tuo prisidedamas prie krizės įveikimo ir klientės įgalinimo.

Aktyvus klausymo metu naudojamos efektyvus bendravimo technikos:

- **Paskatinimas kalbėti**
Norint paskatinti žmogų kalbėti, dažniausiai pakanka dėmesingai jo klausyti, retkarčiais tarstelėti susidomėjimą išreiškiančius žodžius bei garsus.
- **Perfrazavimas bei pakartojimas**
Kalbantis žmogus nėra įsitikinęs, ar jūs jį girdite, ar viską suprantate. Paprastas tik ką išsakytos minties pakartojimas savais žodžiais arba tik ką skambėjusio sakinio pabaigos pakartojimas paskatins jūsų partnerį kalbėti toliau. Minties pakartojimą galima pradėti žodžiais: „Jei aš teisingai jus suprantu...“, „Kitaip sakant, jūs manote...“
- **Jausmų atspindėjimas**
• **Jausmų svarbumo pripažinimas**
Pokalbio metu svarbu užduoti atvirus klausimus, skatinančius klientę kalbėti, išreikšti savo jausmus, pateikti situacijos vertinimus.
- **Apibendrinimas**
Tai klientės pasakojimo etapinis apibendrinimas, kurį atlieka konsultantė. Apibendrinimas padeda parodyti klientei, kad konsultantė ją girdi ir supranta, padeda struktūruoti ilgesnį pokalbį.

Kas trukdo klausytis?

Nevienodi yra kalbėjimo ir mąstymo greičiai – pastarasis kelis kartus didesnis. Kol pašnekovas kalba, klausantysis speja išgirsti ir suvokti jo kalbą, be to, jam dar lieka laiko.

Kaip efektyviai tas laikas panaudojamas suprasti partnerį?

Neretai besiklausydami mes:

- nebenorime toliau klausyti, nes jau turime savo nuomonę ir sprendimus,
- laukiame progos pasakyti savo mintis,
- koncentruojamės ties tuo, ką atsakysim pašnekovui,
- ruošiame kontraargumentus, nes mūsų požiūris kitoks,
- nutraukiame pašnekovą savo klausimais, tuo jį trikdydami,
- nuolat vertiname tai, kas sakoma, ir pan.

²¹ Carol Sutton „Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija“, VU Specialiosios psichologijos laboratorija, Vilnius, 1999 m.

²² Louise C. Johnson „Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris“, VU Specialiosios psichologijos laboratorija, Vilnius, 2001 m.

Visa tai trukdo išklausti ir suprasti klientą, nes tuomet mes būname įsigilinę ne į pašnekovą, o į save.

Geras klausytojas:

- rodo dėmesį,
- pasitikslina, ar teisingai suprato,
- susilaiko nuo komentarų,
- išsiaiškina, kas liko neaišku,
- neturi išankstinės nuostatos.

Ilgalaikis bendradarbiavimas

Krizių intervencija yra ne vienintelė Krizių centro funkcija. Neretai moters, pasiryžusios išsivaduoti iš smurtinių santykių, laukia ilgas kelias. Siekdama apginti ir įtvirtinti savo interesus, moteris gali bendradarbiauti su Krizių centru ne vienerius metus, taigi tęstinė pagalba moteriai yra ne mažiau svarbi. Šios pagalbos efektyvumo sąlyga – **klientės įgalinimas bendradarbiaujant**.

Svarbu

Patirtis rodo, jog reikšmingi, ilgalaikiai santykiai vienodai gerai užmezgami ir telefoninio konsultavimo metu, ir klientei lankantis Krizių centre.

Ilgalaikio konsultavimo metu Krizių centro konsultantei svarbu žinoti, kad smurtą ir prievartą išgyvenančios moterys yra patyrusios ilgalaikę psichinę traumą, darančią neigiamą įtaką visoms moters gyvenimo sritims, jos santykiams su pasauliu ir su pačia savimi. Svarbiausi psichologinės traumos bruožai yra galios atėmimas bei aukos atskyrimas nuo kitų, ją palaikančių žmonių rato. Tad galia susigrąžinama užmezgant naujus santykius. Moteriai būtina paviešinti, pasidalinti smurto patirtimi, papasakoti savo istoriją tam, kad ji vėl pasijustų stipri. Įveikti traumos padarinius auka gali tik naujų santykių su žmonėmis kontekste.²³

Ilgalaikio bendradarbiavimo ryšys su Krizių centro konsultante padeda smurto aukai atgauti tas psichologines savybes, kurias trauminė patirtis buvo pažeidusi. Rezultatas, kurio siekiama, yra pasitikėjimas žmonėmis, galimybė užmegzti su jais artimus santykius, iniciatyvos, savarankiškumo ir autonomijos galių atkūrimas, aukos pasitikėjimo savimi bei kompetencijos susigrąžinimas.

Ilgalaikio konsultavimo metu konsultantė ir klientė tarsi suvienija pastangas siekdamos įveikti smurto padarinius klientės gyvenime. Tai nėra taip lengva, nes tenka įveikti nuolat juntamą smurtautojo įtaką konsultantės ir klientės santykiams: jis reikalavo iš savo aukos tylėti, o dabar jo pažadas yra sulaužomas. Gali paaiškėti, kad moteris daugelį metų jautė smurtautojo jai įdiegtą kaltę ir gėdą dėl to, kas jai nutiko. Todėl nereikėtų stebėtis, kad klientė, pasidavusi smurtautojo spaudimui, net keletą kartų gali bandyti su juo susitaikyti, o smurtui tęsiantis ir vėl kreiptis pagalbos.

Konsultantė turėtų dėti pastangas išvengti dviejų galimų kraštutinumų santykiuose su kliente. Įsisukus smurto ratui smurto ir prievartos šeimoje auka jaučiasi bejėgė. Nepajėgdama apsiginti, ji šaukiasi pagalbos, gali kreiptis į įvairias institucijas, tačiau neretai susidūrusi su įstatymų netobulumu, institucijų darbo trūkumais gali susidaryti įspūdį, kad niekas neskuba jai padėti. Todėl užmezgdama santykius su Krizių centro konsultante moteris gali turėti stiprų poreikį rasti visagalį gelbėtoją. Iš kitos pusės, kai auka traumuota daugelį kartų ir ilgą laiką, tapusi kliente ji gali nepajėgti užmegzti santykių, grįstų pasitikėjimu, nes daug kartų jos lūkesčiai buvo apvilti. Kuo

²³ *Judith Lewis Herman* „Trauma ir išgyjimas. Prievartos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro“, „Vaga“, 2006 m.

stipresnis aukos įsitikinimas savo bejėgiškumu ir apleistumu, tuo didesnis pavojus konsultantei išleisti iš akių besikreipiančios moters turimus išteklius, jos galią ir kompetenciją priimti savo gyvenime teisingus sprendimus.

Konsultantė neturėtų pasijusti per daug asmeniškai atsakinga už klientės gyvenimą, imtis per smarkiai ją globoti, nes tai atimtų iš klientės jos galias. Konsultantė visais atvejais turi išlaikyti atstumą bei sveikas santykių ribas, padėdama klientei įveikti traumas padarinius bei atkurti pasitikėjimu paremtus santykius jos gyvenime.

Svarbu

Konsultantė neturi pamiršti, kad svarbiausios klientės gyvenimo problemos sprendžiamos ne Krizių centre, todėl neturėtų stengtis klientės per daug „pririšti“.

„Perdegimo“ sindromas ir jo išvengimas

Asmenims, dirbantiems su psichologinę traumą patyrusiais žmonėmis, kyla pavojus patirti pernelyg daug neigiamų jausmų. Reikia žinoti, kad trauma užkrečiama²⁴. Atsidūrusi nelaimės ar žiaurumų liudininkės vaidmenyje, konsultantė kartais emociškai pribloškiama. Konsultantė gali patirti, tik silpniau, tą patį siaubą, įniršį, neviltį, kaip ir klientė. Šis fenomenas žinomas kaip „netiesioginis traumavimas“.

Konsultantė gali pastebėti, kad įvaizdžiai, susiję su jos girdimomis istorijomis, pradeda įsiveržti į jos fantazijas, kai sąmonė budri, bei į sapnus. Konsultantė gali pradėti jausti savo klienčių bejėgiškumą. Susidūrusi su skaudžia besikreipiančios moters patirtimi, ji gali pati išgyventi bejėgiškumo jausmą. Gindamasi nuo jo, gali imti vis aktyviau patarinėti klientei, pamiršdama klientės galią. Taip pat konsultantei iškyla pavojus susitapatinti su sielvartaujančia kliente ir imti nevertinti savo žinių, įgūdžių bei galimybių padėti. Pernelyg įsijautusi į klientės istoriją konsultantė taip pat gali pajusti kaltę, kad jai neteko patirti to, ką teko iškęsti klientei, ir imti manyti, jog tik beribis pasišventimas darbui gali kompensuoti visus minėtus trūkumus²⁵. Tokiu būdu konsultantė rizikuoja pradėti nepaisyti savo teisėtų interesų.

Nuolat girdint istorijas apie traumas, prieš akis išnyra ir asmeninė konsultantės patirtis. Dėl šios priežasties rekomenduojama, kad Krizių centro konsultantėmis būtų tik tos moterys, kurių gyvenime nėra smurtinių santykių arba jos jau yra juos įveikusios.

„Perdegimo“ sindromui išvengti būtina organizuoti moterų savitarpio paramos grupės veiklą. Reguliarių grupės susitikimų metu konsultantės turi galimybę aptarti sunkius konsultavimo atvejus bei darbe joms asmeniškai iškylančias problemas. Taip pat rekomenduojamos vasaros stovyklos – seminarai, bendradarbiavimo tinklų kūrimas, keitimasis patirtimi su kitomis panašią veiklą vykdančiomis organizacijomis. Konsultantėms, kurios dirba su smurta ir prievarta patiriančiomis moterimis, būtina nuolatinė palaikymo sistema, kuri taptų joms pačioms optimizmo, energijos bei jėgų atnaujinimo šaltiniu.

Sėkmingai išvengusios „perdegimo“ sindromo bei jausdamos tarpusavio paramą ir tarptautinės moterų bendruomenės solidarumą, Krizių centro konsultantės atranda paprastą tiesą, jog moterų bendruomenės jėga yra seserystės jėga, o, padėdamos kitoms moterims, jos padeda pačios sau, sustiprina savo asmenybės vientisumą, gebėjimą jausti gyvenimo džiaugsmą bei dalintis juo su kitais.

²⁴ *Judith Lewis Herman* „Trauma ir išgyjimas. Prievartos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro“, „Vaga“, 2006 m.

²⁵ Žr. ten pat.

IX. Socialinis konsultavimas

Moterų judėjimo aktyvistės, kurdamos krizių centrus, vadovavosi nuostata, jog žmonių mušimas yra kraštutinė moterų pavergimo šeimoje ir bendros diskriminacijos visuomenėje forma, todėl siekė kovoti su patriarchalinės visuomenės struktūromis, įtvirtinančiomis ir palaikančiomis egzistuojančią nelygią moterų padėtį. Krizių centrai atlieka dvigubą funkciją – teikia pagalbą smurtą patyrusioms moterims ir siekia politinių sprendimų, leidžiančių pakeisti egzistuojančias jėgos ir valdžios struktūras, kurios prisideda prie moterų subordinacijos ir įtvirtina jų socialiai, ekonomiškai, psichologiškai, seksualiai ir fiziškai pažeidžiamą padėtį.²⁶

Galima įvardinti daug priežasčių: ekonominių, socialinių, religinių ir kitokių, dėl kurių moterys jaučiasi priverstos pasilikti su smurtaujančiu vyru, tačiau tikrai ne dėlto, kad „tai joms patinka“. Kenčiančios nuo smurto, nuolat žeminamos moterys dažnai išgyvena krizę, dėl ko ir kreipiasi pagalbos į Krizių centrą. Norint efektyviai padėti moterims, nepakanka vien suteikti informaciją apie galiojančius įstatymus. Faktas, kad daugumai moterų yra sunku savarankiškai pasinaudoti teisinėmis priemonėmis ginant savo teisėtus interesus, yra gerai žinomas. Moterims reikalingas socialinis konsultavimas – plati socialinė parama, suteikianti galios pasipriešinti smurtaujančiam partneriui, atsiskirti nuo jo.

Socialinis konsultavimas – kai vienas asmuo nuolat ar laikinai esantis konsultantu siūlo arba aiškiai sutinka skirti savo laiką, dėmesį ir pagarbą kitam asmeniui ar kitiems asmenims, laikinai esantiems klientais. Konsultavimo tikslas – suteikti klientui progą ištirti, atrasti, kaip būtų galima išradingiau ir geriau gyventi.²⁷

Veiksmų plano sudarymas

Krizių centro konsultantės privalo būti įvaldžiusios svarbią socialinio konsultavimo techniką – kartu su kliente sudaryti tolesnių veiksmų planą. Atsidūrusios krizinėje situacijoje, smurtą patyrusios moterys dažniausiai savo jėgomis negali šios situacijos pakeisti. Joms trūksta ne tik informacijos apie galimą pagalbą, bet ir įgūdžių, reikalingų tikslingam informacijos panaudojimui. Neretai, net ir labai gerai motyvuota klientė nežino, nuo ko turėtų pradėti, siekiant savo tikslo gyventi be smurto. Šiuo atveju konsultantės pagalba, sudarant veiksmų planą, realizuoja moters įgalinimo strategiją. Veiksmų plano sudarymas lavina klientės socialinių problemų sprendimo įgūdžius bei užtikrina maksimalų klientės įsitraukimą keičiant savo gyvenimą.

Atvejo analizė

Moters vardas ir anketiniai duomenys pakeisti

Vardas: Elena.

Amžius: 28 m.

Išsilavinimas: vidurinis.

Šeimyninė padėtis: 5 metus gyvena neregistruotoje santuokoje.

Vaikai: 2,5 m. berniukas.

Socialinė padėtis: materialiai priklausoma nuo smurtautojo, šiuo metu nedirba, vaiko priežiūros atostogose, kol vaikui sukaks 3 m., studijuoja.

Problema: vyro fizinis, ekonominis bei psichologinis smurtas prieš ją.

²⁶ „Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje“, mokslinis darbas, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, „Deiva“, Vilnius, 1999 m.

²⁷ Carol Sutton „Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija“, VU Specialiosios psichologijos laboratorija, Vilnius, 1999 m.

Pirmasis kreipimasis: po patirto žiauraus fizinio smurto.

Konsultavo: VMN Krizių centro darbuotoja.

Pirmas kreipimasis

Moteris paskambino ir papasakojo, kad išvakarėse buvo žiauriai sumušta sugyventinio. Moters žodžiais, smurtautojas ją buvo surišęs ir neleido kreiptis pagalbos į kaimynus, be to, bandė ją įtikinti, kad ji pati išprovokavo smurto epizodą. Dar daugiau, smurtautojas grasino paskelbti, kad ji pati jį sumušė, ir pareiškė, kad jei ji pasikvies kaimynus, tai jis pasakysiąs, jog surišo ją todėl, kad ji pati prieš jį smurtavo. Smurto epizodas vyko 2,5 m. judviejų sūnaus akivaizdoje. Vaikas patyrė šoką, verkė. Galų gale Elenai pavyko su vaiku pasprukti iš namų. Jie prisiglaudė pas Elenos seserį, kur šiuo metu gyvena kartu su sesers šeima vieno kambario bute. Paskambinusi į Krizių centrą moteris verkia, pasakoja, kad tai jau nebe pirmas smurto atvejis, anksčiau taip pat teko kreiptis pagalbos į policiją.

Pokalbio metu paaiškėjo, kad Elena 5 metus gyvena neregistruotoje santuokoje ir visą tą laiką tikėjosi, kad vyriškis ją ves. Elena su vaiku gyvena vyrui priklausančiame bute, kuriame yra registruotas jų bendras vaikas. Moters žodžiais, kruopščiai prižiūrėjo ir tvarkė butą, gamindavo skanų maistą, nereikšdavo pretenzijų dėl pinigų, nors vyriškis neretai palikdavo ją be cento. Moteris yra kilusi iš mažo miestelio, augo be tėvo, mama girtuokliavo. Elena visais būdais „kabinosi už gyvenimo“, anksti tapo savarankiška, baigė mokslus, dirbo. Šiuo metu Elena materialiai priklauso nuo vaiko tėvo, jos pajamas tesudaro valstybės mokama pašalpa vaikui išlaikyti.

Pirmo pokalbio metu moteris yra kritiškos būklės. Ji labai susijaudinusi, verkia, padėtis jai atrodo be išeities. Tačiau į klausimą, ar norėtų apsisototi Motinos ir vaiko pensione, ji atsakė neigiamai.

Klientės lūkesčiai

Sėkmingai atlikus krizės intervenciją pavyko išsiaiškinti, kad problemos sprendimas, moters nuomone, gali būti materialinio savarankiškumo siekimas: ji norėtų, kad vaiko tėvas garantuotų vaiko materialinį išlaikymą, trokšta susirasti darbą, išsinuomoti butą ir pasamdyti auklę. Apie tai artimiausiu metu moteris ketina pasikalbėti su vaiko tėvu ir bandyti susitarti dėl vaiko, kuris dabar serga, o ji neturi pinigų nei maistui, nei vaistams, išlaikymo.

Konsultantės veiksmai.

Krizės intervencija. Be to, moteriai buvo suteikta kompleksinė pagalba: socialinis konsultavimas, teisinis informavimas bei palaikymas. Suteikta išsami informacija, kur galėtų gauti nemokamą teisinę pagalbą, išaiškinta, kaip kreiptis į policiją ir ko gali tikėtis iš bendradarbiavimo su šia institucija.

Veiksmų planas

Pokalbio metu paaiškėjo, kad vaikas yra registruotas jo tėvui priklausančiame bute. Konsultantė informavo moterį, kad esant tam tikroms sąlygoms (teismui nustačius vaiko gyvenamąją vietą su motina) ji galėtų pasinaudoti uzufukto teise į būstą, t. y. ji gali pasiekti, kad jai būtų leista pasilikti kartu su vaiku gyventi tame bute iki vaiko pilnametystės.

Su kliente sudarytas artimiausių veiksmų planas. Ji ketina pasikalbėti su vaiko tėvu bei kreiptis pagalbos į Teisės kliniką.

Antras kreipimasis

Klientė paskambino ir pareiškė, kad yra tvirtai apsisprendusi prisiteisti vaiko materialinį išlaikymą. Pokalbis su vaiko tėvu įvyko, ir jis pareiškė, kad vaiko materialiai neišlaikys, o ji privalanti „pasiimti savo ir vaiko daiktus bei padėti raktus ant stalo“. Moteris už paskutinius pinigus

turėjo išsinuomoti mašiną ir važiuoti pasiimti daiktų. Vyriškis atidavė asmeninius daiktus, tačiau neleido pasiimti jai priklausančios skalbimo mašinos.

Konsultantės veiksmai

Kartu su kliente buvo sudarytas tolesnių moters veiksmų planas. Rekomenduota kreiptis į Teisės kliniką bei parašyti pareiškimą policijai dėl patirto smurto. Susitarta, kad po susitikimo su teisininkais moteris vėl paskambins į Krizių centrą.

Moteris nuoširdžiai dėkojo už palaikymą.

Trečias kreipimasis

Klientė paskambino po savaitės. Pranešė, kad užsiregistravo į teisinę konsultaciją. Teisininkai padėjo moteriai parašyti prašymą teismui dėl vaiko materialinio išlaikymo. Ji planuoja pasinaudoti uzufukto teise. Moteris ruošiasi parašyti prašymą policijai, nori pareikalauti, kad būtų sudarytos galimybės pakliūti į butą ir atsiimti jai priklausančius daiktus. Buvo labai susirūpinusi dėl to, kad vaiko tėvas materialiai nė kiek neprisideda prie vaiko išlaikymo. Moteris iki šiol negali atsiimti jai priklausančių vertingų daiktų iš savo buvusių namų. Moteris jaučiasi stipresnė. Dėkoja už konsultaciją, žada dar skambinti.

Veiksmų plano patikslinimas

Artimiausiu metu moteris ruošiasi surinkti visus dokumentus ir nunešti juos į teismą.

Ketvirto, penkto ir šešto konsultavimo metu moteris buvo susikrįmusi, kad teisminiai procesai vyksta labai lėtai. Ji nebegali ilgiau gyventi sesers namuose. Vaiko tėvas užginčijo savo tėvystę. Elena jau susirado darbą, tačiau pajamų atskiram butui nuomotis vis tiek nepakanka. Ji vis dar laukia atsakymo iš teismo dėl vaiko materialinio išlaikymo priteisimo.

Septintas kreipimasis

Moteris pranešė, kad įvyko pirmasis teismo posėdis dėl tėvystės nustatymo ir vaiko išlaikymo priteisimo. Moteris jaučiasi tvirčiau, tiki teismo teisingumu ir tuo, kad vaiko tėvas, nors ir vilkina laiką, vis tiek turės prisidėti prie vaiko išlaikymo.

Tolesnė situacijos raida

Moteris dar keletą kartų skambino į Krizių centrą konsultacijų, informuodavo konsultantę apie veiksmų plano vykdymą ir pokyčius savo gyvenime.

Teisminio proceso metu vaiko tėvas panoro taikytis, sutiko pripažinti tėvystę, ėmė rūpintis vaiku, juos remti materialiai. Moteris prisipažino, kad rimtai svarsto galimybę vėl pradėti bendrą gyvenimą su vaiko tėvu. Moters žodžiais, vyriškio elgesys labai pasikeitė, vieno susitikimo metu jis pakvietė ją į pramogų centrą, įteikė gėlių ir auksinį žiedą bei pasipiršo. Dabar vyras ja rūpinasi, globoja, išlaiko ją ir judviejų vaiką.

Tačiau Elena svarsto, ar tai nėra gerai suplanuoti spąstai, nes vyras reikalauja, kad ji atsiimtų pareiškimą iš teismo dėl tėvystės nustatymo ir vaiko išlaikymo priteisimo. Be to, moteris sakosi nujaučianti, kad smurtas gali pasikartoti.

Svarbu pastebėti, kad per laikotarpį nuo pirmojo skambučio į Krizių centrą moters gyvenime įvyko reikšmingų pokyčių. Jai pavyko susirasti darbą, išsinuomoti kambarį ir surasti vaikui auklę. Nors iš pradžių auklė ir butas jai pasirodė netinkami, o vyras nuolat skambindavo į darbovietę ir ją šmeižė, moteriai pavyko pakeisti darbą, išsinuomoti geresnį butą bei rasti tinkamą auklę vaikui.

X. Teisinė pagalba

Manoma, kad smurtas šeimoje savo mastais pralenkia visas kitas nusikaltimų, kuriuos patiria moterys, formas. Juo labiau, kad smurtas šeimoje be fizinio smurto apima ir psichologinį, seksualinį smurtą, ekonominę prievartą bei žmogaus nepriežiūrą.

Nors smurtas prieš šeimos narius dėl aukos ir pažeidėjo glaudžių tarpusavio ryšių yra labai specifinė nusikalstama veika, Lietuvos įstatymai beveik nenumato šią specifiką atitinkančių teisinių priemonių. Kad apgintų savo pažeistas teises, pati auka turi aktyviai veikti: rašyti skundus atitinkamoms institucijoms, pateikti įrodymus apie įvykdytą smurto atvejį, nurodyti liudytojus. Dauguma smurto šeimoje aukų yra psichologiškai sugniuždytos, ekonomiškai priklausomos nuo smurtautojo, neturi lėšų kreiptis dėl kvalifikuotos teisinės pagalbos, todėl savo padėtį laiko beviltiška ir dažnai visai nesikreipia pagalbos į teisėsaugos organus. Smurtautojas tuo atveju jaučiasi nebaudžiamas, kas skatina jį toliau smurtauti.

Svarbu, kad teikiantysis pagalbą asmeniui, nukentėjusiam nuo smurto šeimoje, žinotų, kur tokį asmenį nukreipti, kad jam būtų suteikta kvalifikuota teisinė pagalba, supažindintų su Lietuvos įstatymuose įtvirtintomis asmens teisėmis, patartų, kaip šias teises realizuoti, ir, galų gale, įtikintų aktyviai veikti ir pasinaudoti visomis teisinėmis priemonėmis, ginant savo pažeistas teises.

Kadangi dažnai šeiminio smurto aukoms dėl lėšų stokos mokamos advokatų paslaugos yra neprieinamos, svarbu žinoti, kokios institucijos teikia nemokamas teises paslaugas ir kokia šių paslaugų teikimo tvarka.

Nemokama teisinė pagalba. Tai valstybės garantuojama teisinė pagalba bei kitų organizacijų teikiama nemokama teisinė pagalba.

1. Valstybės garantuojama teisinė pagalba. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo tvarką reglamentuoja Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (VGTPĮ)²⁸ bei poįstatyminiai aktai.

Valstybės garantuojama teisinė pagalba skiriama į pirminę teisinę pagalbą, kuri visais atvejais yra nemokama, ir antrinę teisinę pagalbą, kuri kai kuriais atvejais gali būti iš dalies mokama.

Valstybės garantuojama **pirminė teisinė pagalba** (Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas 2 str. 2 d.) apima:

- teisinę informaciją,
- teises konsultacijas,
- dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybės institucijoms, rengimą,
- patarimus dėl ginčo sprendimo ne teismo tvarka,
- veiksmus dėl taikaus ginčo išsprendimo,
- taikos sutarties parengimą.

Pirminę teisinę pagalbą teikia (VGTPĮ 8 str. 1, 2 d.) savivaldybės institucija. Šią pagalbą gali teikti savivaldybės teisininkai arba savivaldybė sudaro sutartis su advokatais ar viešosiomis įstaigomis ir jiems moka iš savo lėšų.

Visi Lietuvos gyventojai turi teisę į nemokamą pirminę teisinę pagalbą. Pirminė teisinė pagalba asmeniui teikiama pagal jo nuolatinę gyvenamąją vietą (VGTPĮ 11 str. 1 d., 15 str.).

Asmuo, norintis gauti pirminę teisinę pagalbą, turi kreiptis į savo gyvenamosios vietos savivaldybę.

Kreipiantis reikėtų pateikti tokius dokumentus:

- asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą,
- asmens gyvenamąją vietą įrodantį dokumentą (jei asmuo neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, jam tokio dokumento pateikti nereikia – VGTPĮ 15 str. 1 d.).

²⁸ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas, „Valstybės žinios“, 2000, Nr. 30-827, 2006-11-21 įstatymo redakcija.

Pirminės teisinės pagalbos konsultacijos trukmė – ne ilgiau kaip 1 valanda. Esant reikalui, konsultacija gali būti pratęsta savivaldybės atsakingo asmens sprendimu.

Jei asmuo kreipiasi dėl savivaldybės, kurios tarnautojas teikia teisinę pagalbą, veiksmų, teikiantis pagalbą darbuotojas turi informuoti pareiškėją apie galimą interesų konfliktą. Jei pareiškėjas sutinka, toks savivaldybės tarnautojas teikia pirminę teisinę pagalbą. Jei pareiškėjas nesutinka, kad pirminę teisinę pagalbą teiktų toks savivaldybės tarnautojas, šis jam pasiūlo kreiptis į advokatą, su kuriuo savivaldybė yra sudariusi sutartį (už paslaugas moka savivaldybė) arba į antrinės teisinės pagalbos tarnybą.

Valstybės garantuojama **antrinė teisinė pagalba** (VGTPĮ 2 str. 3 d.) apima:

- dokumentų teismui rengimą,
- gynybą,
- atstovavimą bylose teisme.

Antrinę teisinę pagalbą organizuoja ir kontroliuoja antrinės teisinės pagalbos tarnybos. Pagalbą teikia advokatai, su kuriais Tarnyba sudaro antrinės teisinės pagalbos sutartis (VGTPĮ 9 str.).

Antrinės teisinės pagalbos tarnybų veiklos teritorija atitinka apygardos teismų teritoriją. Tarnybos veikia 5 didžiuosiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje ir Šiauliuose. Dėl teisinės pagalbos asmenys turėtų kreiptis pagal savo gyvenamąją vietą, į savo apskrities Tarnybą. Tačiau tai nereiškia, kad antrinė teisinė pagalba gali būti teikiama tik aukščiau išvardintuose miestuose. Asmeniui, kuris gyvena kitame mieste ar kaime, atvykti į savo apskrities centro miestą reikės pateikiant prašymą Tarnybai dėl teisinės pagalbos suteikimo. Šiame prašyme galima nurodyti savo gyvenamojoje vietovėje dirbantį advokatą, kuris teiktų antrinę teisinę pagalbą. Prieš tai asmuo turėtų gauti šio advokato sutikimą. Tuomet Tarnyba sudarytų sutartį su asmens nurodytu advokatu dėl jo paslaugų apmokėjimo, ir asmuo galėtų gauti antrinę teisinę pagalbą savo gyvenamojoje vietoje.

Antrinė teisinė pagalba teikiama asmenims:

Kurių turtas ir pajamos neviršija vyriausybės nustatytų pajamų ir turto dydžių.

Šie dydžiai yra skirstomi:

į pirmo lygio – kai asmens turtas ir pajamos neviršija pirmo lygio dydžių, asmuo turi teisę į visiškai nemokamą pagalbą,

į antro lygio – kai asmens turtas ir pajamos neviršija antro lygio dydžių, 50 proc. teikiamos pagalbos asmeniui reikia apmokėti.

Pirmo lygio turto normatyvas:

- Būstui – 60 kv. metrų būsto naudingojo ploto vienam iš jame gyvenamąją vietą deklaravusių šeimos narių, plius po 15 kv. metrų kiekvienam kitam šeimos nariui.
- Žemės sklypo normatyvas, pagal turimos žemės rūšį:
 - 1) namų valdos žemės sklypo plotas – 6 arai (miestuose), 25 arai (miesteliuose ir kaimuose),
 - 2) žemės ūkio paskirties žemės sklypo iki 1 ha (įskaitant jame esančią namų valdos žemę),
 - 3) žemės sklypo, kurį sudaro tik vandens telkinys, bei miškų ūkio paskirties žemės sklypo plotas – 3,5 ha.

Nustatant būsto bei žemės sklypo normatyvus, nurodytus plotų dydžius reikia dauginti iš vidutinės nekilnojamo turto rinkos vertės miestuose, miesteliuose ir kaimuose. Šią vertę kiekvieną ketvirtį tvirtina komisija privalomam registruoti turtui vertinti ir skelbia „Valstybės žiniuose“ kiekvienų metų vasario 1 d., gegužės 1 d., rugsėjo 1 d. ir lapkričio 1 d.

- Kilnojamo turto, piniginių lėšų, vertybinių popierių ir pajų vertės normatyvas apskaičiuojamas sudedant 45 valstybės remiamus pajamų dydžius (šiuo metu **VRP** nuo 2008-01-01 yra 285 Lt, $45 * 285 = 12825$) vienam vyresniam kaip 18 metų šeimos nariui, po 30 VRP dydžius ($30 * 285 = 8550$) kiekvienam kitam vyresniam kaip 18 metų šeimos nariui ir po 15 VRP dydžių kiekvienam vaikui iki 18 metų.

Antro lygio turto normatyvas nustatomas pirmojo lygio turto normatyvą dauginant iš koef. 1,5.

Pirmo lygio pajamų normatyvas:

8 minimalios mėnesio algos (nuo 2008-01-01 **MMA** yra 800 Lt) per paskutinius 12 mėnesių ($8 * 800 = 6400$ Lt), plus kiekvienam išlaikytiniam po 3 MMA ($3 * 800 = 2400$ Lt).

Antro lygio pajamų normatyvas:

12 MMA per paskutinius 12 mėnesių ($12 * 800 = 9600$ Lt), plus po 4,5 MMA ($4,5 * 800 = 3600$ Lt) per paskutinius 12 mėnesių kiekvienam išlaikytiniam.

Asmuo turi teisę į antrinę teisinę pagalbą, jei pirmąjį arba antrąjį lygį atitinka ir turto, ir pajamų vertė.

Pajamų ir turto normatyvai, nėra nekintami dydžiai, Vyriausybė juos kartas nuo karto peržiūri ir didina, kad kuo platesnis ratas asmenų turėtų galimybę nemokamai pasinaudoti antrine teisine pagalba. Periodiškai didinami ir dydžiai, kuriais remiantis apskaičiuojami pajamų ir turto normatyvai: valstybės remiamos pajamos **VRP** ir minimali mėnesio alga **MMA**. Pateikti dydžiai yra galiojantys šiuo metu, nuo 2008-01-01, tačiau rekomenduojant asmeniui kreiptis dėl antrinės teisinės pagalbos, šiuos dydžius reikėtų patikslinti. Tai padaryti galima VSDFV tinklalapyje www.sodra.lt.

Yra atvejų sąrašas, kai tiek pirminė (VGTPĮ 11 str. 4 d.), tiek antrinė (VGTPĮ 11 str. 5 d.) teisinė pagalba **neteikiama**, pvz., kai pareiškėjo reikalavimai nepagrįsti, kai kreipiamasi ne dėl savo teisių gynimo; antrinė – kai atstovavimas byloje neperspektyvus, kai antrinės teisinės pagalbos išlaidos viršytų pareiškėjo turtinių reikalavimų dydį ir t. t.

Tam tikrai grupei asmenų antrinė teisinė pagalba teikiama, neatsižvelgiant į jų turimą turtą ir pajamas (VGTPĮ 12 str.). Tai asmenys:

- kaltinamieji baudžiamosiose bylose (LR BPK 51 str. ir yra nepilnamečiai, asmenys, kurie dėl fizinių ar psichinių trūkumų negali pasinaudoti savo teise į gynybą, nemoka lietuvių kalbos, byla dėl ekstradicijos ir pan.) – patys jokių dokumentų neteikia,
- asmenys, turintys teisę į socialinę pašalpą (tarnybai pateikia gyvenamosios vietos savivaldybės pažymą, kad gauna socialinę pašalpą),
- nukentėjusieji dėl nusikaltimų atsiradusios žalos, atlyginimo bylose (ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimas arba teismo nutartis, kad asmuo pripažintas nukentėjusiuoju), (tačiau antrinė teisinė pagalba neteikiama dėl neturtinės žalos, susijusios su garbės ir orumo gynimu, atlyginimu, jei asmuo nėra patyręs turtinės žalos, net jei asmens turtas ir pajamos neviršija pirmo lygio VGTPĮ 11 str. 5 d.),
- asmenys, valstybės išlaikomi stacionariose globos įstaigose (globos įstaigos vadovo pažyma, kad asmuo yra valstybės išlaikomas stacionarioje globos įstaigoje),
- asmenys, kuriems nustatytas sunkus neįgalumas arba, kurie pripažinti nedarbingais (tarnybai pateikia pažymėjimą, patvirtinantį neįgalumo ar nedarbingumo lygį),
- asmenys, pateikę įrodymus, kad dėl objektyvių priežasčių negali disponuoti savo turtu ir lėšomis ir dėl to turtas ir lėšos, kuriais jie gali disponuoti, neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisinei pagalbai gauti (pvz., įrodantis dokumentas turto arešto aktas),
- asmenys, sergantys psichikos ligomis, kai sprendžiamas klausimas dėl jų priverstinio paguldymo į psichiatrijos įstaigas (sveikatos priežiūros įstaigos pažyma),
- LR tarptautinėse sutartyse numatyti asmenys.

Asmenys, kreipdamiesi į tarnybą dėl antrinės teisinės pagalbos suteikimo, visais atvejais (išskyrus kaltinamuosius baudžiamosiose bylose) pateikia asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ir dokumentą, įrodantį, kad jis turi teisę į antrinę teisinę pagalbą.

Asmenys, kuriems antrinė teisinė pagalba gali būti suteikta, atsižvelgiant į jų turimą turtą ir gaunamas pajamas, prieš kreipdamiesi į tarnybą, savo gyvenamosios vietos Valstybinei mokesčių inspekcijai pateikia turto ir pajamų deklaraciją (forma FR0001, šią formą galima gauti, atvykus į VMI, arba atsispausdinti iš VMI tinklalapio www.vmi.lt). Asmuo, siekiantis gauti antrinę teisinę pagalbą, vieną šios deklaracijos egzempliorių su VMI žyma (įrodančia, kad deklaracija buvo

priimta) ir užpildytą Teisingumo ministro patvirtintos formos prašymą (prašymo formą galima gauti atvykus į tarnybą) pateikia tarnybai.

Gavus reikiamus dokumentus, tarnyba priima sprendimą dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo (VGTPĮ 18 str.). Toks sprendimas turi būti priimamas iš karto, kai asmuo kreipiasi, išskirtiniais atvejais – per 3 dienas.

2. Kitų organizacijų teikiama nemokama teisinė pagalba. Beveik kiekviename didesniame mieste veikia įvairios nevyriausybinės organizacijos, kurios organizuoja nemokamų teisinių konsultacijų teikimą.

Nemokamą teisinę pagalbą teikia viešoji įstaiga prie Vilniaus universiteto „Teisės klinika“, viešoji įstaiga „Teisinės pagalbos centras“, teisininkų klubas Klaipėdoje.

Teisingumo ministerijos tinklalapyje www.tm.lt asmenys turi galimybę pateikti konkretų teisinį klausimą, į kurį atsakys ministerijos specialistas.

Teisinė informacija, kurią turėtų žinoti šeiminio smurto auka. Šiuo metu Lietuvoje galiojančiuose įstatymuose smurtas prieš savo šeimos narius nėra išskirtas kaip atskiras nusikaltimas. Fizinio smurto atveju bylos nagrinėjamos ir nusikalstama veika kvalifikuojama pagal aukos patirtų sužalojimų sunkumą. Kad smurtautojas neliktų nebaudžiamas, šeiminio smurto auka pati turi būti aktyvi ir rodyti iniciatyvą ginant savo pažeistas teises.

Konsultuojantis asmuo turėtų paaiškinti šeiminio smurto aukai, kad tik jos pačios aktyvi pozicija padės jai apsiginti nuo smurtautojo.

Visais smurto atvejais auka turėtų kreiptis į policiją, tai yra į bet kurią policijos įstaigą. Jei kreipiamasi ne tuojau pat po įvykdyto smurto akto, reikėtų kreiptis raštu. Policijai pateikiamam raštiškam skundui nekeliama jokie formalūs reikalavimai, tačiau tam, kad būtų palengvintas tyrimas, reikėtų nuosekliai atkurti ir išdėstyti visas smurto aplinkybes, nurodyti laiką, vietą, asmenis, kurie buvo smurto atvejo liudytojai, nurodant jų vardus, pavardes, gyvenamąją vietą. Skunde policijai pateikti prašymą, kad dėl įvykio būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas; pateikti policijos įstaigai asmeniškai arba išsiųsti laišku (geriausiai registruotu).

Jei šeiminio smurto aukai kyla įtarimas, kad jos skundas tiriamas netinkamai ar netiriamas, auka turi teisę apskųsti ikiteisminio tyrimo metu (policijos pareigūnų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo teisėjų) ar prasidėjus procesui teisme (teisejo) veiksmus ar neveikimą. Jei bylą tiriantis pareigūnas ar specialistas yra nešališkas, auka turi teisę reikalauti jo nušalinimo. Kadangi apskundimo tvarka skiriasi skirtinguose nusikaltimo etapuose, o nušalinimus galima reikšti, tik esant Baudžiamojo proceso kodekse²⁹ numatytiems pagrindams, šias teises reikėtų realizuoti pasitarus su teisininku ar atstovaujančiu advokatu.

Dažnai šeiminio smurto aukos vengia rašyti skundus policijoje, prašyti, kad būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas, gailėdamos smurtautojo arba bijodamos smurtautojo grasinimų. Tokiais atvejais pagalbą teikiantis darbuotojas turėtų bandyti įtikinti auką bent jau nuvykti į Teismo medicinos instituto ekspertinį padalinį, kad būtų nustatytas fizinių sužalojimų mastas, būtinai apsilankyti pas šeimos gydytoją, kad būtų užfiksuotas sužalojimas ir paskirtas gydymas. Šiuo atveju už medicininę ekspertizės išvadą aukai teks sumokėti (mokestis apie 20-30 litų; nuo mokesčio atleidžiami asmenys, kurie yra visiškai ar iš dalies nedarbingi, bedarbiai, registruoti darbo biržoje: šiais atvejais reikia pateikti neįgalumo pažymėjimą ar darbo biržos pažymą, taip pat asmenys iki 14 metų ir vyresni nei 70 metų – reikia pateikti asmens dokumentą). Jei ateityje smurto auka apsispręstų kreiptis į policiją ar teismą, teismo medicinos specialisto išvada, šeimos gydytojo pažyma tarnautų kaip papildomas įvykusių smurto atvejų įrodymas.

Svarbu

Smurto auka turėtų žinoti, kad jei dėl patirtų sužalojimų tapo laikinai nedarbinga, kreipėsi į gydytoją ir gavo nedarbingumo pažymėjimą, jokiais būdais neprašytų gydytojo nedarbingumo pažymėjimo netęsti, nes būtent nuo nedarbingumo trukmės priklauso nusikaltimo kvalifikavimas.

²⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, „Valstybės žinios“, 2002, Nr.37-1341.

Nutraukdama gydymą, auka sudaro sąlygas prieš ją padarytą nusikaltimą kvalifikuoti kaip lengvesnį, tuo pačiu leidžia smurtautojui išvengti bausmės, kurios jis nusipelnė.

Privataus kaltinimo bylos. Šeiminių smurto aukos dažniausiai numano, kada prieš jas bus panaudotas smurtas: saugojasi, slapstosi, pabėga iš namų. Todėl dažniausiai patiria nelabai didelius sužalojimus, kurie teismo medicininės ekspertizės metu įvardijami kaip fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas.

Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas nustatomas, kai sužalojimas sveikatą sutrikdo ne ilgesniam kaip 10 dienų laikotarpiui arba nukentėjusysis praranda 5 procentus profesinio arba bendrojo darbingumo³⁰.

Tai yra nusikaltimas, numatytas LR baudžiamojo kodekso³¹ (BK) 140 straipsnio 1 dalyje. Šiuo atveju, jei policijos įstaiga buvo pradėjusi ikiteisminį tyrimą, jis nutraukiamas, jei nebuvo pradėtas, atsisakoma pradėti. Policijos įstaiga arba prokuratūra auką apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą paprastai informuoja raštu, kartu nurodo, kad auka turi teisę kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka (BPK 407 str.). Auka, kaip privatus kaltintojas turėtų pateikti raštišką skundą teismui, nurodydama visas įvykio aplinkybes, asmenis, kurie galėtų šias aplinkybes patvirtinti, pateikti visus turimus įrodymus. Toks skundas turėtų atitikti tam tikrus Baudžiamojo proceso kodekse numatytus reikalavimus, priešingu atveju teismas grąžins skundą jį padavusiam asmeniui. Todėl būtų geriau, kad dėl skundo teismui parašymo auka kreiptųsi į kvalifikuotą teisininką.

Kartais smurto aukos nesikreipia į teismą privataus kaltinimo tvarka, gailėdamos smurtautojo ir bijodamos, kad jam bus skirta laisvės atėmimo bausmė. Iš tiesų, privataus kaltinimo procese nukentėjusysis perima prokuroro funkciją, todėl įgyja teisę siūlyti teismui kaltinamajam skirtingą bausmę, tai yra vieną iš bausmių, numatytą Baudžiamajame kodekse už kaltinamajam inkriminuojamą nusikaltimą (pavyzdžiui, už nusikalstamą veiklą, numatytą BK 140 straipsnio 1 dalyje, yra numatytos kelios alternatyvios bausmės: viešieji darbai, laisvės apribojimas, areštas, laisvės atėmimas iki vienerių metų; taigi nukentėjusysis gali parinkti vieną iš jų; nors teisėjui neprivaloma laikytis tokio siūlymo, greičiausiai į jį bus atsižvelgta). Be to, pirmasis teismo posėdis privataus kaltinimo procese yra taikinamasis, kuriame teisėjas siūlo kaltinamajam ir nukentėjusiajam susitaikyti (BPK 413 str.). Susitaikant tarp nukentėjusiojo ir kaltinamojo gali būti sudaryta sutartis dėl žalos atlyginimo.

Kiti smurto atvejai, numatyti baudžiamajame kodekse kaip nusikalstamos veikos. Šeiminių smurtas, ypač kai smurtautojas jaučiasi nebaudžiamas, įgauna įvairias rafinuotas formas, todėl smurto auka turėtų žinoti, kad nusikaltimu laikomas ne vien fizinis smurtas. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas nusikalstamomis veikomis, už kurias numatytos bausmės, laiko:

- Privertimą darytis neteisėtą abortą (143 straipsnis) (neteisėtu laikomas toks abortas, jei buvo kontraindikacijų arba tai padaryta ne sveikatos priežiūros įstaigoje arba jei abortas buvo padarytas sveikatos priežiūros įstaigoje, tačiau jį padarė sveikatos priežiūros specialistas ar kitas asmuo, neturintis tam teisės, BK 142 str.).
- Palikimą be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei (144 str.).
- Grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimą (145 str.). (Grasvinimas pagal šį straipsnį laikomas nusikalstama veika tuo atveju, kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas; tokiu pagrindu galėtų būti laikomas faktas, kad smurtautojas anksčiau įvykdęs tokius nusikaltimus ar kėsinosi juos padaryti; terorizavimu laikomas grasinimas susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką; terorizavimu taip pat laikomas sistemingas žmogaus bauginimas, naudojant psichinę prievartą).
- Neteisėtą laisvės atėmimą (146 str.).

³⁰ LR sveikatos apsaugos ministro, LR teisingumo ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo, „Valstybės žinios“, 2003, Nr.52-2357.

³¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, „Valstybės žinios“, 2000, Nr.89-2741.

Neretai moterys prisipažįsta, kad *prieš savo valią* yra verčiamos tenkinti sutuoktinio ar sugyventinio lytinę aistrą, tačiau laiko tai vos ne savo pareiga. Todėl turėtų žinoti, kad ji neprivalo to kęsti. Lytiniai santykiai prieš jos valią, grasinant, naudojant smurtą, laikytini nusikaltimu, už kurį numatyta baudžiamoji atsakomybė. Pagrindiniai lytiniai nusikaltimai:

- Išžaginimas (149 str.) (tai yra normalus lytinis aktas prieš asmens valią, panaudojus fizinį smurtą ar grasinant panaudoti smurtą).
- Seksualinis prievartavimas (150 str.) (tai yra aistros tenkinimas oraliniu, analiniu ar kitokiu fiziniu sąlyčio būdu, prieš asmens valią, naudojant fizinį smurtą ar grasinant jį panaudoti).
- Privertimas lytiškai santykiauti (151 str.) (privertimu laikomas grasinimas panaudoti smurtą, kitokios psichinės prievartos naudojimas arba pasinaudojimas asmens priklausomumu).

Baudžiamajame kodekse kaip nusikaltimas žmogaus orumui yra apibrėžtas šmeižimas (154 str.) (šmeižimu laikomas tikrovės neatitinkančios informacijos apie asmenį, galinčios tą asmenį paniekinti, pažeminti arba pakirsti pasitikėjimą juo, paskleidimas).

Smurtautojo atskyrimo nuo aukos galimybės. Šeiminio smurto aukos padėtį ypatingai sunkina tai, kad pradėjus kokius nors teisinius veiksmus prieš smurtautoją, jei auka nesusiranda kitos gyvenamosios vietos, yra priversta gyventi kartu su smurtautoju, kęsti grąsinimus ir naujus smurtautojo išpuolius. Todėl auka turėtų žinoti, kad kai kuriais atvejais Lietuvos įstatymuose yra numatyta šeiminio smurtautojo izoliavimo nuo šeimos galimybė.

Baudžiamojo proceso kodekse (132 (1) str.) numatyta kardomoji priemonė – įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo.

Ši kardomoji priemonė gali būti taikoma:

1) dėl įvykusio smurto atvejo auka kreipėsi į policiją, kuri pradėjo ikiteisminį tyrimą.

Kardomąją priemonę skiria ikiteisminio tyrimo teisėjas prokuroro prašymu, todėl aukai reikėtų prašyti prokuroro (nesvarbu, žodžiu ar raštu, bet geriau raštu), kad jis pateiktų teisėjui prašymą taikyti įtariamajam šią kardomąją priemonę;

2) dėl smurto auka kreipėsi į policiją, o policija arba atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą, arba pradėtą ikiteisminį tyrimą nutraukė; apie tai auka paprastai informuojama raštu ir jai pasiūloma kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Šiuo atveju kartu su skundu teismui reikėtų pateikti prašymą (būtinai raštu), kad įtariamajam būtų taikoma anksčiau paminėta kardomoji priemonė.

Abiem atvejais BPK 132 (1) straipsnyje numatyta kardomoji priemonė gali būti taikoma, jei „pagrįstai manoma, kad įtariamasis, gyvendamas kartu su nukentėjusiuoju, bandys nukentėjusįjį neteisėtai paveikti arba darys naujas nusikalstamas veikas prieš nukentėjusįjį ar kartu gyvenančius asmenis“.

Todėl, prašant taikyti kardomąją priemonę (įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo), reikia nurodyti, kodėl manoma, kad įtariamasis darys nusikalstamas veiklas ar bandys paveikti nukentėjusįjį, pateikiant prokurorui ar teismui visus galimus įrodymus.

Kartu su įpareigojimu gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo įtariamasis gali būti įpareigojamas nebendrauti ir neieškoti ryšių su nukentėjusiuoju ir kartu su juo gyvenančiais asmenimis, taip pat nesilankyti nurodytose vietose, kuriose būna nukentėjusysis ar kartu su juo gyvenantys asmenys.

Kita priemonė, atribojanti smurtautoją bei smurto auką yra Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse³² 3.65 str. 2 d. numatyta laikinoji apsaugos priemonė: 1) įpareigojimas, esant galimybei, vienam sutuoktiniui gyventi skyrium, 2) uždraudimas vienam sutuoktiniui matytis su nepilnamečiais vaikais ar lankytis tam tikrose vietose.

Civiliniame kodekse numatytos laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tada, kai teisme vyksta santuokos nutraukimo procesas, tai yra pateikus teismui ieškinį dėl santuokos nutraukimo, jame reikėtų suformuluoti motyvuotą prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo.

³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, „Valstybės žinios“, 2000, Nr.74-2262.

Ekonominis smurtas. Teisinės priemonės prieš jį. Viena iš šeiminio smurto formų yra ekonominis smurtas. Jei asmuo gyvendamas santuokoje vengia prisidėti prie šeimos poreikių tenkinimo bei nepilnamečių vaikų išlaikymo, kitas sutuoktinis turi teisę iš vengiančio pareigos išlaikyti vaikus sutuoktinio tokį išlaikymą prisiesti (LR CK 3.192 str., 3.194 str.). Gana greitas ir paprastas būdas prisiesti išlaikymą yra prašant teismo išduoti teismo įsakymą. LR teisingumo ministro įsakymu³³ yra patvirtinta pareiškimo išduoti teismo įsakymą (dėl išlaikymo) forma. Dėl išlaikymo priteisimo reikėtų kreiptis į savo gyvenamosios vietos apylinkės teismą. Teisme galima gauti pareiškimo formą, kurią pareiškėjas užpildo. Jei pareiškimas užpildytas tinkamai ir pridėti reikiami dokumentai, teismas ne vėliau kaip kitą dieną nuo pareiškimo priėmimo išduoda pareiškėjui teismo įsakymą (Civilinio proceso kodekso³⁴ 436 str.). Asmeniui, iš kurio reikalaujama išlaikymo, teismas siunčia pranešimą (CPK 437 str.). Jei skolininkas per 20 dienų nuo pranešimo gavimo raštu nepareiškia prieštaravimų, teismo įsakymas dėl išlaikymo priteisimo įsiteisėja. Jei per nurodytą laiką skolininkas pareiškia prieštaravimus, teismo įsakymas neįsigalioja, teismas siunčia pareiškimą pateikusiam asmeniui pranešimą, kad šis turi teisę dėl išlaikymo priteisimo pateikti teismui ieškinį. Ieškinio parašymas teismui reikalauja teisinių žinių, todėl aukai reikėtų kreiptis į advokatą arba kvalifikuotą teisininką. Tiek teikiant teismui pareiškimą, tiek ieškinį dėl išlaikymo nereikia mokėti teismo žyminio mokesčio.

Ekonominio smurto aukas reikėtų skatinti kreiptis į teismą dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo priteisimo dar ir todėl, kad nuo 2008-01-01 įsigaliojus Vaikų išlaikymo fondo įstatymui³⁵ iš Vaikų išlaikymo fondo bus mokama už vaikų išlaikymą, bet tik tais atvejais, kai išlaikymas yra priteistas iš tėvų, vengiančių pareigos išlaikyti nepilnamečius vaikus, iš kurių šio išlaikymo neįmanoma išieškoti (VIFĮ 3 str.1 d.).

Be to, tėvų ar globėjų pareigos nepilnamečiams vaikams nevykdymas gali užtraukti ir baudžiamąją atsakomybę. **Nusikaltimu pagal Baudžiamąjį kodeksą laikoma:**

- piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo pareigomis (BK 163 str.),
- vengimas išlaikyti vaiką (BK 164 str.).

Pagrindinė informacija, žinotina asmeniui, nusprendusiam nutraukti santuoką. Jei šeiminio smurto atveju auka ir smurtautojas yra sutuoktiniai, dažnai auka nemato kitos išeities kaip tik santuokos nutraukimas. Santuokos nutraukimas vyksta vadovaujantis Civilinio kodekso Trečiosios knygos nuostatomis. Pagal šiuo metu galiojantį Civilinį kodeksą santuoka gali būti nutraukiama tik teisme.

Asmeniui, prieš pradėdant santuokos nutraukimo procesą, reikėtų žinoti: 1) santuokos nutraukimo būdus, 2) sąlygas, kurioms esant pasirenkamas santuokos nutraukimo būdas, 3) kokie klausimai privalo būti išsprendžiami nutraukiant santuoką.

Santuoka gali būti nutraukiama:

- abiejų sutuoktinių bendru sutikimu (CK 3.51 str.),
- vieno sutuoktinio prašymu (CK 3.55 str.),
- dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės (CK 3.60 str.).

Abiejų sutuoktinių bendru sutikimu galima nutraukti santuoką, jei abu sutuoktiniai nori nutraukti santuoką, nuo santuokos sudarymo yra praėję daugiau nei 1 metai, abu sutuoktiniai yra veiksniūs, sutuoktiniai sudarė sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje susitarė dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, vaikų išlaikymo, bendro turto pasidalijimo, vieno iš sutuoktinių išlaikymo, jei toks išlaikymas reikalingas.

Vieno sutuoktinio prašymu santuoka gali būti nutraukta, jei tenkinama bent viena iš sąlygų:

- sutuoktiniai gyvena skyrium (teismo patvirtinta separacija) ilgiau nei vienerius metus,
- vienas iš sutuoktinių po santuokos sudarymo teismo pripažintas neveiksniu,
- vienas sutuoktinis teismo sprendimu pripažintas nežinia kur esančiu,

³³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002-12-19 įsakymas Nr.362, „Valstybės žinios“, 2002, Nr. 125-5689.

³⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, „Valstybės žinios“, 2002, Nr. 36-1340.

³⁵ Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas, „Valstybės žinios“, 2006, Nr. 144-5464.

- vienas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už netyčinį nusikaltimą.

Šiais atvejais abiejų sutuoktinių prašymą nutraukti santuoką arba vieno sutuoktinio prašymą teismas nagrinėja supaprastinto proceso tvarka, nereikia mokėti žyminio mokesčio.

Visais kitais atvejais santuoka gali būti nutraukta dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės.

Šiuo atveju norintis nutraukti santuoką sutuoktinis pateikia teismui ieškinį, kuriame nurodo, kuo pasireiškia kito sutuoktinio kaltė dėl santuokos iširimo. Preziumuojama, kad santuoka iširo dėl kito sutuoktinio kaltės, jei pastarasis yra nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą arba yra neištikimas, arba žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, arba paliko šeimą ir ilgiau kaip vienerius metus ja nesirūpina. Šiuo būdu nutraukiant santuoką byla nagrinėjama ieškinio teismo tvarka.

Visais atvejais teismas nutraukdamas santuoką turi išspręsti klausimus dėl (CK 3.59 str.):

- 1) nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir jų išlaikymo (dėl vaikų teismas ginčą išsprendžia vadovaudamasis vaiko interesais, atsižvelgdamas į vaiko norus; į vaiko norus gali būti neatsižvelgiama tik tuo atveju, kai vaiko norai prieštarauja jo interesams – 3.174 str.2 d.),
- 2) vieno sutuoktinio išlaikymo (preziumuojama, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą nepilnamečių vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės 3.72 str. 2 d.; sutuoktinis, kuris dėl santuokos nutraukimo ir bendrų šeimos interesų ar vaikų priežiūros negalėjo įgyti kvalifikacijos (baigti studijų), turi teisę reikalauti iš buvusio sutuoktinio atlyginti mokymosi baigimo ar savo perkvalifikavimo išlaidas – 3.72 str. 3 d.),
- 3) sutuoktinių bendro turto padalijimo, nebent sutuoktiniai turtą yra pasidaliję bendru susitarimu.

Konsultuojančiojo asmens pareiga neviešinti konsultacijos metu sužinotos privačios informacijos. Bendraudami su šeiminio smurto aukomis pagalbos centrų darbuotojai neišvengiamai sužino apie konsultuojamojo asmeninį gyvenimą, registruoja ir kaupia kai kuriuos asmens duomenis. Asmens duomenys yra saugomi įstatymų, todėl asmuo, dėl savo darbo pobūdžio surinkęs žinių apie kitą asmenį, tampa atsakingas už tokios informacijos tinkamą saugojimą. Pareiga tinkamai saugoti kito asmens duomenis, pirmiausiai, etinė, tačiau kai kuriais atvejais šios pareigos nesilaikymas gali užtraukti administracinę ar net baudžiamąją atsakomybę.

Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo teisę, ryšium su asmens duomenų tvarkymu, gina Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas³⁶. Šiame įstatyme apibrėžta, kas laikoma asmens duomenimis (ADTAĮ 2 str. 1 d.): tai yra bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu – duomenų subjektu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai. Kaip ypatingi asmens duomenys (ADTAĮ 2 d. 9 d.), įstatyme įvardinti duomenys, susiję su fizinio asmens rasine ar etnine kilme, politiniais, religiniais, filosofiniais ar kitais įsitikinimais, naryste profesinėse sąjungose, sveikata, lytiniu gyvenimu, informacija apie asmens teistumą. Darbuotojai, kurie tvarko asmens duomenis, privalo saugoti asmens duomenų paslaptį, jei šie asmens duomenys neskirti skelbti viešai. Ši pareiga galioja ir nutraukus darbo santykius (ADTAĮ 24 str. 5 d.). Įstatyme įsakmiai reikalaujama, kad surinkti duomenys apie asmenį būtų saugomi tokia forma, kad duomenų subjektų tapatybę būtų galima nustatyti ne ilgiau, negu to reikia tiems tikslams, dėl kurių šie duomenys buvo surinkti ir tvarkomi (ADTAĮ 3 str.). Kai asmens duomenys nebereikalingi jų tvarkymo tikslams, jie turi būti sunaikinami (ADTAĮ 4 str.). „Sunaikinami“ reikia suprasti tiesiogine prasme, tai yra sukarpomi ar kitaip sunaikinami taip, kad nebūtų įmanoma atkurti ir perskaityti, o tik tada išmetami.

Šio įstatymo vykdymą kontroliuoja Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija (ADTAĮ 29 str.), kuriai, be kitų įstatyme numatytų teisių, suteikta teisė už šio įstatymo pažeidimus surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus (ADTAĮ 32 str. 6 p.).

³⁶ Lietuvos Respublikos asmens duomenų apsaugos įstatymas, „Valstybės žinios“, 1996, Nr. 63-1479, 2004-04-13 įstatymo redakcija.

Informacijos apie kito žmogaus privatų gyvenimą, neturint šio žmogaus sutikimo, viešas paskelbimas, pasinaudojimas savo arba kitų asmenų labui yra baudžiamasis nusikaltimas, numatytas Baudžiamajame kodekse (BK 168 str.).

Darbuotojai ar savanoriai, sužinoję informaciją apie kito asmens privatų gyvenimą, turėtų su šia informacija elgtis ypač atsakingai, ją rūpestingai saugoti ir nesudaryti sąlygų ja naudotis kitiems asmenims.

LITERATŪRA:

- 1993 m. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių konferencija, Vienos deklaracija ir veiksmų programa, 1993 m. birželio 14–25 d., Viena.
- Jungtinių Tautų smurto prieš moteris panaikinimo deklaracija (*UN Declaration on the elimination of violence against women*), Niujorkas, 1993 m. (išversta – Vilniaus moterų namai, 1995 m.).
- Jungtinių Tautų konvencija „Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“, „Valstybės žinios“, 1996-03-08, Nr. 21-549.
- Jungtinių Tautų Pekino deklaracija ir Pekino veiksmų platforma, priimta IV Pasaulinėje konferencijoje moterų klausimais (Pekinas, 1995 m. rugsėjo 4–15 d.).
- Ministrų komiteto rekomendacija (2002) 5 valstybėms narėms dėl moterų apsaugos nuo smurto (Ministrų komitetas priėmė 2002 m. balandžio 30 d. 794-ame ministrų pavaduotojų posėdyje).
- Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija, Žin., 2006, Nr. 144-5474.
- „Europos Tarybos kampanijos kovai su smurtu prieš moteris, įskaitant smurtą prieš moteris šeimoje, projektas, 2006-2008“, Europos Tarybos informacijos biuras, Vilnius.
- L. Vasiliauskienė, Dr. R. Uscila „Smurtas prieš moteris šeimoje – moters žmogaus teisių pažeidimas“, žr. leidinyje „Europos Tarybos kampanijos kovai su smurtu prieš moteris, įskaitant smurtą prieš moteris šeimoje, projektas“, Europos Tarybos informacijos Biuras, Vilnius, 2007 m.
- *Judith Lewis Herman* „Trauma ir išgijimas. Prievartos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro“, „Vaga“, 2006 m.
- Įvairių tyrimų rinkinys „Smurtas prieš moteris Lietuvoje“, Moterų informacijos centras, „Danielius“, Vilnius, 1999 m.
- *Rosa Logar* „Austrijos kovos prieš smurtą šeimoje modelis“, pranešimas pristatytas JTO ekspertų grupės susitikime „Smurtas prieš moteris: geros praktikos pavyzdžiai kovojant su smurtu prieš moteris ir šalinant jį“, kuris vyko Vienoje (Austrija) 2005 m. gegužės 17–20 d.
- „Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje“, mokslinis darbas, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, „Deiva“, Vilnius, 1999 m.
- *Louise C. Johnson* „Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris“, VU Specialiosios psichologijos laboratorija, Vilnius, 2001 m.
- *Carol Sutton* „Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija“, VU Specialiosios psichologijos laboratorija, Vilnius, 1999 m.
- *Council of Europe Combating violence against women. Stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States, Prepared by Prof. Dr. Carol Hagemann-White with the assistance of Judith Katenbrick and Heike Rabe, University of Osnabruck, Directorate General of Human Rights, Strasbourg, 2006.*
- *Rosa Logar Stopping the perpetrator – The new Domestic Violence Bill and the work of the Intervention Centres in Austria, Domestic Abuse Intervention Program, Viena, 2004.*
- *CAHRV Agencies and evaluation of good practice: Domestic violence, rape and Sexual assault, Final report, Compiled by Prof. Jalna Hanmer, University of Sunderland (UK), Daniela Gloor and Hanna Meier, Social Insight, Zurich, 2006.*
- *Away from violence. Guidelines for setting up and running a women's refuge WAVE Co-ordination Office, Vienna, 2004.*

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

VALSTYBĖS GARANTUOJAMOS TEISINĖS PAGALBOS TARNYBOS

Antrinės teisinės pagalbos teikimą organizuoja Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos:

Vilniaus VGTP tarnyba

Odminių g. 3, LT-01122 Vilnius
Tel. (8~5) 264 7480, faks. (8~5) 264 7481
Direktorė Solveiga Paulauskienė
Tel. (8~5) 264 8007
El. p. s.paulauskiene@infolex.lt

Kauno VGTP tarnyba

Kęstučio g. 21, LT-44320 Kaunas
Tel./faks. (8~37) 428 403
El. p. kaunasVGTP@infolex.lt
Direktorė Anželika Banevičienė
Tel. (8~37) 428 441
El. p. a.baneviciene@infolex.lt

Klaipėdos VGTP tarnyba

H. Manto g. 38, LT-92233 Klaipėda
Tel. (8~46) 256 176, faks. (8~46) 256 176
El. p. kl.vgtpt@infolex.lt
Direktorius Rimvidas Valančius
Tel. (8~46) 213 224
El. p. r.valancius@infolex.lt

Šiaulių VGTP tarnyba

Dvaro g. 81, LT-76299 Šiauliai
Tel. (8~41) 399 764, faks. (8~41) 523 316
El. p. svgtpt@infolex.lt
Direktorius Arnas Ilgauskas
411 kab., tel. (8~41) 521 109, mob. 8 619 28179
El. p. a.ilgauskas@infolex.lt

Panevėžio VGTP tarnyba

Klaipėdos g. 72, LT-35193 Panevėžys
Tel. (8~45) 570 152, faks.(8~45) 436 201
El. p. paneveziovgtp@infolex.lt
Direktorius Alfonsas Petrauskas
Tel. (8~45) 570 171
El. p. a.petrauskas@infolex.lt

KITA NEMOKAMA TEISINĖ PAGALBA

VŠĮ „Vilniaus universiteto Teisės klinika“
Vilniaus g. 25, LT-2001 Vilnius

Tel. (8 5) 231 2800, (8 5) 231 2801, (8 5) 231 3411, faks. (8 5) 231 2800
<http://www.teisesklinika.lt/>
El. p. teises.klinika@tf.vu.lt

VŠĮ „Teisinės pagalbos centras“
Daukanto a. 1, Vilnius
Tel. (8 5) 271 4545

Kauno teisinės pagalbos centras
Savanorių pr. 352-101, Kaunas
Tel. (8 37) 312 853

Teisininkų klubas
Puodžių g. 1, Klaipėda
Tel. (8 46) 215 897

Priedas Nr. 2

APYLINKĖS TEISMAI

Akmenės r. apylinkės teismas
Vytauto g. 1B, LT-85114 Naujoji Akmenė
Tel. (8 425) 56 576

Alytaus r. apylinkės teismas
S. Dariaus ir S. Girėno g. 17, LT-62503 Alytus,
tel. (8 315) 73 582

Anykščių r. apylinkės teismas
A.Baranausko g. 10, LT-29132 Anykščiai
Tel. (8 381) 59 288

Biržų r. apylinkės teismas
Maironio g. 4, LT-41145 Biržai
Tel. (8 450) 31 702

Druskininkų m. apylinkės teismas
Druskininkų g. 43, LT-66166 Druskininkai,
Tel. (8 313) 51 282

Ignalinos r. apylinkės teismas
Laisvės g. 62, LT-30117 Ignalina
Tel. (8 386) 52 404

Jonavos r. apylinkės teismas
Vasario 16-osios g. 3, LT-55171 Jonava
Tel. (8 349) 60 654

Joniškio r. apylinkės teismas
Medžiotojų g. 1, LT-84141 Joniškis
Tel. (8 426) 61 144

Jurbarko r. apylinkės teismas
Vytauto Didžiojo g. 21, LT-74130 Jurbarkas,
Tel. (8 447) 71 749

Kaišiadorių r. apylinkės teismas
Gedimino g. 87, LT-56144 Kaišiadorys
Tel. (8 346) 51 993

Kauno m. apylinkės teismas
J. Gruodžio g. 12, LT-44291 Kaunas
Tel. (8 37) 466 242

Kauno r. apylinkės teismas
Kęstučio g. 29, LT-44312 Kaunas
Tel. (8 37) 32 15 66

Kėdainių r. apylinkės teismas
Didžioji g. 64, LT-57273 Kėdainiai
Tel. (8 347) 61 298

Kelmės r. apylinkės teismas
Vytauto Didžiojo g. 60, LT-86143 Kelmė
Tel. (8 427) 61 182

Klaipėdos m. apylinkės teismas
S.Daukanto g. 8, LT-92129 Klaipėda
Tel. (8 46) 39 71 00

Klaipėdos r. apylinkės teismas
Klaipėdos g. 1, LT-96130 Gargždai
Tel. (8 46) 47 31 05

Kretingos r. apylinkės teismas
Vytauto g. 4, LT-97131 Kretinga
Tel. (8 445) 78 592

Kupiškio r. apylinkės teismas
L. Stuokos-Gucevičiaus a. 10, LT-40130 Kupiškis,
Tel. (8 459) 35 277

Lazdijų r. apylinkės teismas
Lazdijos g. 3, LT-67500 Lazdijai
Tel. (8 318) 51 278

Marijampolės r. apylinkės teismas
Kauno g. 8, LT-68505 Marijampolė
Tel. (8 343) 94 090

Mažeikių r. apylinkės teismas
Urvikių g. 18, LT-89213 Mažeikiai
Tel. (8 443) 25 015

Molėtų r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 41, LT-33101 Molėtai
Tel. (8 383) 52 482

Pakruojo r. apylinkės teismas
Vienybės a. 1, LT-83154 Pakruojis
Tel. (8 421) 51 362

Palangos m. apylinkės teismas
Vytauto g. 102, LT-00133 Palanga
Tel. (8 460) 53 403

Panevėžio m. apylinkės teismas
Laisvės a. 17, LT-35200 Panevėžys
Tel. (8 45) 50 21 70

Pasvalio r. apylinkės teismas
Avižonio g. 25/10, LT-39179 Pasvalys
Tel. (8 451) 34 461

Plungės r. apylinkės teismas
Vytauto g. 2, LT-90123 Plungė
Tel. (8 448) 71 964

Prienų r. apylinkės teismas
J. Brunzos g. 12, LT-59127 Prienai
Tel. (8 319) 60 282

Radviliškio r. apylinkės teismas
Vasario 16-osios g. 16, LT-82135 Radviliškis,
Tel. (8 422) 53 870

Raseinių r. apylinkės teismas
Tiesos g. 2, LT-60170 Raseiniai
Tel. (8 428) 70 391

Rokiškio r. apylinkės teismas
Respublikos g. 82, LT-42129 Rokiškis
Tel. (8 458) 51 381

Skuodo r. apylinkės teismas
J. Basanavičiaus g. 15/16, LT-98116 Skuodas
Tel. (8 440) 73 627

Šakių r. apylinkės teismas
Bažnyčios g. 6, LT-71500 Šakiai
Tel. (8 345) 60 269

Šalčininkų r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 58, LT-17116 Šalčininkai
Tel. (8 380) 51 765

Šiaulių m. apylinkės teismas
Vilniaus g. 247, LT-76343 Šiauliai
Tel. (8 41) 59 85 00

Šiaulių r. apylinkės teismas
Dvaro g. 81, LT-76299 Šiauliai
Tel. (8 41) 43 69 87

Šilalės r. apylinkės teismas
Dvaro g. 9, LT-75133 Šilalė
Tel. (8 449) 74 290

Šilutės r. apylinkės teismas
M. Jankaus g. 4, LT-99142 Šilutė
Tel. (8 441) 61 610

Širvintų r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 39, LT-19118 Širvintos
Tel. (8 382) 53 404

Švenčionių r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 26, LT-18123 Švenčionys
Tel. (8 287) 51 072

Tauragės r. apylinkės teismas
Stoties g. 25A, LT-72303 Tauragė
Tel. (8 446) 61 719

Telšių r. apylinkės teismas
Kęstučio g. 13, LT-87121 Telšiai
Tel. (8 444) 51 486

Trakų r. apylinkės teismas
Vytauto g. 57, LT-21105 Trakai
Tel. (8 528) 55 418

Ukmergės r. apylinkės teismas
Kęstučio a. 1, LT-20114 Ukmergė
Tel. (8 340) 63 434

Utenos r. apylinkės teismas
Basanavičiaus g. 65, LT-28240 Utena
Tel. (8 389) 61 420

Varėnos r. apylinkės teismas
Aušros g. 15, LT-65500 Varėna
Tel. (8 310) 31 774

Vilkaviškio r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 9, LT-70145 Vilkaviškis
Tel. (8 342) 20 337

Vilniaus m. 1-as apylinkės teismas
Laisvės pr. 79A, LT-08531 Vilnius
Tel. (8 5) 277 9946

Vilniaus m. 2-as apylinkės teismas
Laisvės pr. 79A, LT-01502 Vilnius
Tel. (8 5) 262 4479

Vilniaus m. 3-ias apylinkės teismas
Laisvės pr. 79A, LT-06144 Vilnius
Tel. (8 5) 213 4139

Vilniaus m. 4-as apylinkės teismas
S. Batoro g. 41, LT-11119 Vilnius
Tel. (8 5) 267 1901

Vilniaus r. apylinkės teismas
Kalvarijų g. 28, LT-09600 Vilnius
Tel. (8 5) 275 1415

Visagino m. apylinkės teismas
Taikos pr. 80A, LT-31210 Visaginas
Tel. (8 386) 73 283

Zarasų r. apylinkės teismas
Sėlių a. 24/2, LT-32110 Zarasai
Tel. (8 385) 30 864

_____ teismui

PAREIŠKIMAS

(dėl išlaikymo priteisimo)

20__ m. _____ d.

(kreditoriaus v., pavardė, adresas, a/k arba juridinio asmens pavadinimas, buveinė, kodas, a/s nr., kredito įstaigos rekvizitai)

remdamasis LR CPK 431 str. ir _____

(faktinis reikalavimo pagrindas)

teismo prašau iš _____

(v., pavardė, adresas, a/k., gimimo data ir vieta arba juridinio asmens pavadinimas, buveinė, kodas, a/s nr., kredito įstaigos rekvizitai)

priteisti _____

(suma žodžiais, kam, išlaikytinio gimimo data, gyvenamoji vieta, išlaikymo dydis kas mėnesį, išlaikymo terminas arba prašoma priteisti

konkreči pinigų suma arba kilnojamas (-ieji) daiktas (-ai)

ir įsiskolinimą _____,

delspinigius _____,

palūkanas _____,

(metinių palūkanų nuo priteistos sumos nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo įsakymo visiško įvykdymo dydis procentais)

bylinėjimosi išlaidas _____

bei siekiant užtikrinti reikalavimo įvykdymą prašau teismo taikyti _____

(laikinosios apsaugos priemonės)

(duomenys apie skolininko turtą: pavadinimas, registracijos numeris ir kt.)_____
(motyvai, dėl kurių prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones)

Tvirtinu, jog nėra LR CPK 431 straipsnio 2 dalyje nurodytų pagrindų.

PRIDEDAMA:

1. Išlaikytinio gimimo liudijimo nuorašas.
 2. Pažyma iš asmens, privalančio teikti išlaikymą, darbovietės apie jo uždarbio (pajamų) dydį ir apie tai, ar iš jo uždarbio (pajamų) daromos išskaitos pagal kitus vykdomuosius dokumentus; duomenys apie skolininko kitas pajamas ar turimą turtą.
 3. Jeigu išlaikytiniui paskirta globa ar rūpyba, tą liudijančio dokumento nuorašas.
 4. Dokumentai, patvirtinantys teisę atstovauti, jeigu pareiškimą paduoda atstovas.
- Kiti pareiškėjo pageidavimu pridedami ir nurodomi patvirtinantys kreditoriaus reikalavimą įrodymai:

vardas, pavardė_____
parašas

Teisme pareiškimas nenagrinėjamas jei asmuo, iš kurio prašoma priteisti išlaikymą, gyvena užsienyje arba nežinoma tokio asmens gyvenamoji ir darbo vieta (CPK 431 str. 2 d. 3 ir 4 p.).

Pareiškimo dėl išlaikymo priteisimo pildymo tvarka

I eilutė

Teismo, kuriam bus pateiktas pareiškimas, pavadinimas, pvz. Vilniaus rajono apylinkės teismas.

Prašant priteisti išlaikymą, galima pasirinkti teismą arba pagal asmens, kuris kreipiasi, arba pagal asmens, iš kurio reikalaujama išlaikymo, gyvenamąją vietą (BPK 30 str. 4 d.).

II eilutė

Pareiškimo pildymo data.

III eilutė

Kreditoriaus vardas, pavardė, asmens kodas, gyvenamosios vietos adresas (CPK 433 str. 1 d. 1 p.).

Pareiškime dėl teismo įsakymo išdavimo „kreditoriumi“ vadinamamas asmuo, besikreipiantis į teismą, „skolininku“ vadinamas asmuo, iš kurio prašoma priteisti „išlaikytiniu“ – vaikas, kuriam reikalingas išlaikymas.

IV eilutė

Reiškiamas reikalavimas ir jo faktinis pagrindas:

Priteisti išlaikymą iš tėvo, turinčio pareigą išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, tačiau savo pareigos nevykdančio (CK 3.192 str., 3.194 str.).

V eilutė

Nurodoma asmens, iš kurio prašoma priteisti išlaikymą, vardas, pavardė, asmens kodas, gimimo data bei vieta, gyvenamoji vieta, darbo vieta (jei žinoma) (CPK 433 str. 1d. 2 p., 2 d.).

VI eilutė

Įrašoma vaiko, kuriam prašomas priteisti išlaikymas, vardas, pavardė, gimimo data, gyvenamoji vieta (CPK 433 str. 2 d.). Nurodoma išlaikymo forma ir dydis.

Vadovaujantis CK 3.196 straipsniu, teismas gali priteisti išlaikymą:

- 1) kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis;
jei prašoma priteisti išlaikymą šiuo būdu, reikėtų rašyti: priteisti XXX litų išlaikymą per mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis nuo pareiškimo teismui padavimo dienos iki išlaikytinio (vardas, pavardė, gimimo data) pilnametystės.
- 2) konkrečia pinigų suma;
šis būdas gali būti pasirinktas, jei skolininkas neturi pastovių pajamų, bet yra gavęs vienkartinę didelę sumą pinigų, pavyzdžiui, palikimą, pinigus už parduotą turtą ir panašiais atvejais. Šiuo atveju reikėtų nurodyti prašomą priteisti sumą, nurodyti priežastis, dėl ko prašoma išlaikymo ne periodinėmis išmokomis, bet konkrečia suma.
- 3) priteisiant vaikui tam tikrą turtą;
jei skolininkas neturi pastovių pajamų, nededa pastangų jų gauti, bet turi tam tikro turto, išlaikymas gali būti priteisiamas turtu; šiuo atveju reikia nurodyti duomenis apie turtą (pavadinimą, rinkos vertę, detalų aprašymą), pridėti pažymas (jei tai nekilnojamasis turtas ar kitas pagal LR įstatymus privalomai registruojamas turtas); nurodyti teismui priežastis, kodėl prašoma priteisti turtu, o ne periodinėmis išmokomis.

VII eilutė

Prašoma priteisti įsiskolinimą.

Išlaikymo įsiskolinimas iš pareigos išlaikyti vaikus nevykdančio tėvo gali būti priteistas už ne ilgesnį kaip 3 metų laikotarpį iki pareiškimo teismui padavimo dienos (CK 3.200 str.). Šiuo atveju reikia suskaičiuoti konkrečią susikaupusio įsiskolinimo sumą, pvz.: prašomas priteisti vaikui išlaikymas per mėnesį – 300 litų, tėvas nevykdė pareigos išlaikyti vaiką 1 metus, tai 12 mėn.* 300 Lt = 3600 Lt; tačiau jei išlaikymo įsiskolinimas susikaupė daugiau kaip už 3 metus, galima prašyti priteisti įsiskolinimą tik už 3 metus.

VIII eilutė

Nors pareiškimo formoje numatyta eilutė prašyti teismo priteisti delspinigius, galimybė juos prisiteisti iš skolininko abejotina. Delspinigiai yra viena iš netesybų formų, kuriuos skolininkas turėtų sumokėti kreditoriui, jei neįvykdė arba netinkamai įvykdė prievolę (CK 6.71 str.). CK 6.72 straipsnyje nurodyta sąlyga, kad dėl netesybų turi būti susitarimas tarp kreditoriaus ir skolininko, ir šis susitarimas turi būti rašytinis.

IX eilutė

Galima prašyti teismo priteisti palūkanas. CK 6.210 straipsnyje numatyta, kad jei šalys nėra susitarę kitaip, skolininkas privalo mokėti 5 procentų metines palūkanas už sumą, kurią sumokėti praleistas terminas, nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo (CK 6.37 str.). Prašant priteisti palūkanas, reikia nurodyti, kokia tvarka palūkanos apskaičiuotos: nuo kokios sumos, už kokį laikotarpį, kokių procentu.

X eilutė

Jei kreipdamasis į teismą kreditorius patyrė bylinėjimosi išlaidų, prašoma priteisti jas iš skolininko, nurodant, kokios tai buvo išlaidos, ir pridėdant jas pagrindžiančius dokumentus.

XI eilutė

Siekiant užtikrinti reikalavimo priteisti išlaikymą įvykdymą, galima prašyti teismo taikyti laikinąsias apsaugos priemones. Laikinosios apsaugos priemonės yra išvardintos CPK 145 str.: nekilnojamojo turto areštas, įrašas viešajame registre dėl nuosavybės teisės perleidimo draudimo, kilnojamojų daiktų, piniginių lėšų ar turtinių teisių areštas, daikto sulaikymas, turto administratoriaus paskyrimas, draudimas dalyvauti tam tikruose sandoriuose ir kt. Šiuo atveju reikia nurodyti, kokią apsaugos priemonę prašoma taikyti, turto, kurį prašoma areštuoti ar įkeisti pavadinimą, registracijos numerį, kitus duomenis apie turtą bei išdėstyti motyvus, kodėl prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones (CPK 433 str.).

Toliau yra kreditoriaus patvirtinimas, kad nėra LR CPK 431 straipsnio 2 dalyje, nurodytų pagrindų, tai yra:

- 1) pareiškimo dėl teismo įsakymo išdavimo momentu kreditorius nėra įvykdęs jam priklausančios prievolės (ar jos dalies), už kurią reikalaujama sumokėti, o skolininkas reikalauja ją įvykdyti;
- 2) yra neįmanoma prievolę įvykdyti dalimis, o kreditorius reikalauja įvykdyti dalį prievolės;
- 3) skolininkas gyvena užsienyje arba užsienyje yra skolininko buveinė;
- 4) skolininko gyvenamoji ir darbo vietos yra nežinomos.

Esant bent vienam iš šių pagrindų, teismas pareiškimo dėl teismo įsakymo išdavimo nenagrinėja.

Išvardijami priedai, įrodantys kreditoriaus reikalavimų pagrįstumą. Teismui reikia pateikti dokumentų originalus arba nuorašus, patvirtintus teismo, notaro, byloje dalyvaujančio advokato ar dokumentą išdavusio asmens (CPK 114 str.).

Pareiškimo dėl išlaikymo priteisimo teismui pateikiami du egzemplioriai; visi pridedami dokumentai taip pat pateikiami dviem egzemplioriais (CPK 113 str.).

Pareiškimą būtina pasirašyti.